

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

ORGAAN VOOR DE MEDEDEELINGEN VAN DE CENTRALE COMMISSIE VOOR DE RIJNVAART

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

20^e JAARGANG

WOENSDAG 11 SEPTEMBER 1935

No. 1028

COMMISSIE VAN REDACTIE:

*P. Liefstinck; N. J. Polak; J. Tinbergen; F. de Vries en
H. M. H. A. van der Valk (Redacteur-Secretaris).*

Redactie-adres: Pieter de Hoochweg 122, Rotterdam.

Aangeteekende stukken: Bijkantoor Ruigeplaatweg.

Telefoon Nr. 35000. Postrekening 8408.

Advertenties f 0,50 per regel. Plaatsing bij abonnement volgens tarief. Administratie van abonnementen en advertenties: Nijgh & van Ditmar N.V., Uitgevers, Rotterdam, Amsterdam, 's-Gravenhage. Postchèque- en giro-rekening No. 145192.

Abonnementsprijs voor het weekblad franco p. p. in Nederland f 20,—. Buitenland en Koloniën f 23,— per jaar. Losse nummers 50 cents. Economisch-Statistisch Kwartaalbericht f 1.—. Leden en donateurs ontvangen het weekblad en het Kwartaalbericht gratis en een reductie op de verdere publicaties.

INHOUD.

	Blz.
HERSTEL VAN HET CREDIET DER HYPOTHEEKBANKEN door <i>J. J. Korndorffer</i>	784
De warenwet en de kleinhandel door <i>P. van de Linde</i>	788
Rotterdam bedreigd als ertshaven? door <i>W. van Looveren</i>	789
Bedrijfstelling door <i>Mr. E. W. van Dam van Isselt</i> ...	792
Bewapeningsconjunctuur en metaalprijsen door <i>Dr. W. Hirschberg</i>	794
AANTEEKENINGEN:	
Verminderde afzet van Nederlandsche boeken....	796
INGEZONDEN STUKKEN:	
Brandschade en conjunctuur door <i>Dr. J. W. H. van Oostveen</i> met Naschrift door <i>Dr. P. D. Pestman</i>	796
STATISTIEKEN	798—802
Geldkoersen. — Wisselkoersen. — Bankstaten.	

10 SEPTEMBER 1935.

Van eenige verruiming van de geldmarkt was deze week nog geen sprake. De geldkoersen bleven op het hoge niveau, terwijl het aantal zaken beperkt was. De agent van de schatkist bleef de laatste dagen uit de markt; de Regeering zal nu waarschijnlijk binnenkort met een nieuwe emissie van schatkistpapier nogmaals haar geluk beproeven. Driemaands bankaccepten waren slechts tegen 5 pCt. onder te brengen, terwijl de notering voor schatkistpapier zich een fractie daaronder bewoog. De call-rente was 4¼ à 5 pCt. Prolongatierente 5½—5¼—5 en 5¼ pCt.

* *

De algeheele politieke toestand heeft zijn invloed op de wisselmarkt doen gevoelen. Wel hoofdzakelijk is dit tot uiting gekomen in een voortdurend aanbod van Ponden, waarvan de koers, niettegenstaande de tusschenkomst van het equalisation fund, van 7.33 tot 7.29¼ afbrokkelde. Voor Dollars, waarvan de toekomst toch minstens even weinig zekerheid biedt als voor het Pond, bleef geregeld vraag bestaan; de notering liep tot 1.48 op, zoodat men weder op het goudpunt van uitvoer is aangeland. De \$/£ koers kwam van 4.96 op 4.94. Fransche Francs veranderden maar heel weinig en schommelden de geheele week rond de 9.75. De koers van de vrije Marken kon verbeteren en kwam van 59.35 op 59.50. De diverse soorten Sperrmarken waren echter geregeld aangeboden. De z.g. gele chèques — d.z. de Creditsperrmark-chèques, die niet op naam staan — werden op ongeveer den koers voor Creditsperrmarken verhandeld. Belga's kwamen van 24.85 op 24.92¼. Zwitsersche Francs ca. 48.12. Lirés een fractie lager: 12.05. Peseta's onveranderd 20.22¼. T. T. Indië hooger op 100%. Canadeesche Dollars 1.47%.

Op de termijnmarkt zijn de marges voor Ponden op levering een- en drie maanden weder grooter geworden, nl. 6½ en 20 p. boven contant, terwijl Dollars 1¼ resp. 4¼ c. agio doen. Ook Fransche Francs op termijn waren meer gezocht en noteerden 6½ en 16 p. report.

Op de goudmarkt viel een algemeene prijsstijging waar te nemen; gouden baren liepen tot f 1.655.50 per kg op. Eagles — nog steeds voor buitenlandsche rekening gezocht — kwamen op 2.50%, Sovereigns 12.28 en Gouden Tientjes 10.39. Marken bankpapier sterk aangeboden, op geruchten, dat de handel hierin van Regeeringswege zal worden verboden. Naar het zich laat aanzien, schijnt de kans hierop niet groot te zijn. De slotprijs was 42.85.

HERSTEL VAN HET CREDIET DER HYPOTHEEKBANKEN.

Het is niet opwekkend te zien, hoe, blijkens de koersen der pandbrieven, de Beurs en het groote publiek tegenwoordig over de hypotheekbanken oordeelen. Noteeringen van 80 pCt. voor 4½ pCt. pandbrieven van, tot voor kort, zeer goed aangeschreven banken zijn welsprekend; nog niet lang geleden waren er menschen, die de pretentie hadden pandbrieven gelijk te stellen aan Staatsschuld. In het na-jaar van 1934 boden de hypotheekbanken zelfs 4 pCt., aan couponbelasting onderworpen, pandbrieven aan tegen 100¼ pCt., terwijl in dien zelfden tijd ter beurze belastingvrij 4 pCt. staatspapier à pari werd verhandeld.

De veronderstelling ligt eenigszins voor de hand, dat de waardedaling van de pandbrieven haar oorzaak zou vinden in valutavrees, zoomede in het wetsontwerp tot verlaging van vaste lasten. Dat kan echter slechts ten deele en vermoedelijk niet in overwegende mate het geval zijn, immers, indien de oorzaak bij valutavrees lag, zouden Staats- en gemeentelijke obligatiën in gelijke mate zijn gedaald, hetgeen niet het geval is, en ware de oorzaak te zoeken bij het vermelde wetsontwerp, dan ware te verwachten, dat de daling der pandbrieven zou zijn samengevallen met de publicatie in Juli van dat wetsontwerp of kort daarvoor, bij anticipatie op grond van geruchten. Belangrijke daling van de koerseu der pandbrieven, ook die van aanzienlijke hypotheekbanken, vond echter reeds plaats in April; de schuld van den Staat en van de gemeenten is toen evenwel slechts zeer weinig gedaald. Er deed zich dus voor de pandbrieven een speciale dalingsfactor voor. Ook zou op het oogenblik het gevaar voor gedwongen renteverlaging voor 5 pCt. en 4½ pCt. pandbrieven tot 4 pCt., uiteraard voor deze pandbrieven geen beursnoteeringen beneden, somtijds belangrijk beneden, 90 pCt. motiveeren en voor 4 pCt. pandbrieven geen noteeringen beneden 80 pCt., overwegende, dat de 4 pCt. Staatsschuld en de 4 pCt. gemeentelijke schuld op enkele uitzonderingen na tusschen 90 pCt. en 94 pCt. verhandeld worden, de 4 pCt. schuld der provinciën zelfs nog hooger. Men verlieze verder niet uit het oog, dat, op enkele uitzonderingen na, de hypotheekbanken de koersen harer pandbrieven met kracht hebben gesteund door inkoop ter beurze. Bekend is o.a. de publicatie in Maart jl. van een aanzienlijke hypotheekbank, dat zij sedert 1 Januari van dit jaar voor meer dan één millioen gulden pandbrieven had ingekocht, doch dien inkoop voorloopig niet zou voortzetten; de pandbrieven van bedoelde bank, ook de 5 pCt., worden tegenwoordig voor iets meer dan 80 pCt. verhandeld.

De beursnoteeringen leiden tot de gevolgtrekking, dat, behalve valutavrees en andere ongunstige factoren van algemeenen aard, die de koersen van alle obligaties deden dalen, er dus nog een factor moet zijn, die in het bijzonder de koersen der pandbrieven heeft aangetast, want de koerslijst der pandbrieven toont vrijwel een débacle; ook al maakt men tusschen de banken onderscheid, — men staat voor een vertrouwenscrisis bij de pandbriefhouders, het crediet der hypotheekbanken is gedeukt, slechts dat van weinige banken uitgezonderd.

Het ligt voor de hand, dat men bedoelden specialen factor zoekt in de algemeene, zich steeds verder uitbreidende en dieper ingrijpende, waardedaling der hypothecaire onderpanden, welke niet zonder ernstigen invloed kan zijn gebleven en niet zonder verderen invloed zal zijn op de financieele positie der hypotheekbanken. En mede moet van invloed zijn geweest een geleidelijk toegenomen besef van onvolgende rechtszekerheid.

In verband met dien toestand van gebrek aan vertrouwen in de hypotheekbanken, is het opmerkelijk,

dat, blijkens het volgende staatje van de bij de Rijkspostspaarbank aangesloten hypotheekbanken, deze steeds, zelfs nog dit jaar en slechts enkele maanden geleden, aanzienlijk winsten uitkeerden, alsof de toestand uitmuntend was en zich geen wolkje aan den horizon vertoonde; de cijfers zijn overgenomen van de „Algemeene Overzichten”, voorkomende in de jaarboekjes van de „Vereeniging van Directeuren van Hypotheekbanken”.

Dividenden	Boekjaren				
	1930	1931	1932	1933	1934
Alg. Friesche Hyp. B...	24	24	24	22	20
Algem. Hypotheekb. . .	23	21	20	19	14
Amsterd. Hyp. bank . .	22	18	16	13	10
Arnheemsche Hyp. Bank	30	30	24	22	18
Bataafsche Hyp. Bank	20	20	19	17	12
Dordrechtsche Hyp. B.	16	16	12	10	4
Eerste Ned. Hyp. br. bnk	44	40	39	13	fusie
Friesch-Gron. Hyp. B...	28	25	22	22	20
's-Gravenh. Hyp. Bank	32	32	24	20	10
Groningsche Hyp. Bank	17	15	14	13	11
Haarlemsche Hyp. Bank	30	25	20	15	10
Hollandsche Hyp. Bank	17	17	15	14	12
Hyp. Bank v. Nederland	30	28	25	20	18
Insulaire Hyp. Bank . .	20	18	18	14	8
Intercomm. Hyp. Bank	16	12	9	6	4
Mij. v. Hyp. Crediet . .	35	30	30	25	12½
Nationale Hyp. Bank . .	40	38	28	15	10
Ned. Hyp. B. (Veendam)	22	21	21	21	19
N.-Holl. Grondercrediet . .	15	15	10	10	4
Oranje-Nassau Hyp. B.	18	12½	11½	11½	9
Rotterd. Hyp. Bank . .	37½	34	27	20	15
Stedelijke Hyp. Bank . .	16	16	10	10	4
Utrechtsche Hyp. Bank	32	30	23	20	12
Westlandsche Hyp. B...	40	37	35	31	20
Zeeuwsche Hyp. Bank . .	20	18	15	14	9
Zuider Hyp. Bank	35	35	32	28	14

Met een hoog dividend gaan uiteraard aanzienlijke tantièmes en veelal ook aanzienlijke uitkeeringen op oprichtersbewijzen gepaard. Zoo treft men dit jaar bijv. bij een hypotheekbank, waarvan de 4½ pCt. pandbrieven nu beneden 90 pCt. verhandeld worden en onlangs een aandeel verkocht werd waarbij de verkooper geld toe gaf, een winstverdeling aan (boekjaar 1934), die in hoofdtrekken neerkomt op het volgende:

- f 84.000 uitkeering op de aandelen;
- f 19.000 uitkeering op de oprichtersbewijzen;
- ca. f 80.000 tantièmes.

Voor deze verdeling plaats vond was van het aan de aandeelhouders toekomende gedeelte van de overwinst een bedrag van f 40.000 naar de Buitengewone Reserve overgebracht.

En slaat men de „Algemeene Overzichten” uit de reeds genoemde jaarboekjes op, dan vindt men dat ook de uitkeeringen op de oprichtersbewijzen in vele gevallen niet voor de poes zijn; in enkele gevallen bedragen die uitkeeringen zelfs nu nog honderden gulden per oprichterbewijs en, gaat men enkele jaren terug, dan treft men zelfs uitkeeringen aan zeer ver boven f 1000 per oprichtersbewijs. Evenwel zijn bij de meeste hypotheekbanken die uitkeeringen veel bescheidener en bij verscheidene komen zij in het geheel niet voor.

Deze cijfers zijn niet zonder belang in verband met het bekende betoog, dat de bij hypotheekbanken gestorte kapitalen zóó gering zijn, dat zelfs zeer hooge dividenden slechts geringe bedragen vereischen; blijkens de volgende cijfers gaat het echter, voor het beoordeelen van aan de hypotheekbanken onttrokken gelden, niet om de dividenden maar om het geheel der winstuitkeeringen; de gegevens zijn overgenomen uit „De Kroniek” van Dr. Sternheim, waarin jaarlijks waardevolle gegevens over het hypotheekbankwezen voorkomen.

	In 1000 Gulden		In 1000 Gulden		
	Dividend	Tantièmes en oprichtersbewijz.	Dividend	Tantièmes en oprichtersbewijz.	
1934....	f 1.835	f 1.125	1925..	f 2.649	f 2.392
1933....	„ 2.429	„ 1.776	1924..	„ 2.305	„ 2.288
1932....	„ 2.817	„ 2.075	1923..	„ 2.389	„ 2.273
1931....	„ 3.230	„ 2.455	1922..	„ 2.299	„ 2.165
1930....	„ 3.401	„ 2.682	1921..	„ 2.142	„ 2.039
1929....	„ 3.299	„ 2.625	1920..	„ 2.052	„ 1.917
1928....	„ 3.039	„ 2.517	1919..	„ 1.694	„ 1.618
1927....	„ 2.824	„ 2.442	1917..	„ 1.538	„ 1.246
1926....	„ 2.839	„ 2.455	1913..	„ 1.221	„ 777

Van den gang van zaken sedert jaren geven de volgende, ook uit „De Kroniek” overgenomen, cijfers een denkbeeld. Het staatje, dat eveneens op alle hypotheekbanken betrekking heeft, dus niet alleen op de bij de Rijkspostspaarbank aangesloten banken, is vooral met het oog op de rentemarges — verschil tusschen hypotheek- en pandbriefrente — van belang.

	In 1000 Gulden			Rentemarges		
	Winstuitkeeringen	Gereserveerd	Onkosten	Hoogste	Laagste	Gemid.
1934..	2.960	863	2.682	1.1500	0.337	0.690
1933..	4.205	1.360	2.638	1.0461	0.305	0.669
1932..	4.892	1.368	2.611	1.0168	0.329	0.684
1931..	5.685	1.638	2.785	1.0070	0.401	0.660
1930..	6.083	1.688	2.742	1.0300	0.433	0.685
1929..	5.924	1.331	2.590	1.0960	0.440	0.755
1928..	5.556	1.370	2.535	1.1237	0.470	0.799
1927..	5.266	1.320	2.567	1.1451	0.380	0.826
1926..	5.294	1.417	2.448	1.3900	0.516	0.914
1925..	5.041	1.910	2.485	1.7804	0.583	1.008
1924..	4.593	1.872	2.393	1.8372	0.585	1.073
1923..	4.662	1.615	2.255	1.5954	0.610	1.001
1922..	4.464	1.435	2.194	1.6200	0.580	0.990
1921..	4.181	1.255	2.190	1.6000	0.540	0.911
1920..	3.969	1.234	2.078	1.3000	0.476	0.779
1919..	3.312	1.095	1.806	1.9700	0.391	0.638
1917..	2.784	807	1.390	0.7834	0.349	0.558
1913..	1.998	529	1.041	0.5517	0.286	0.435

Deze gegevens leiden o.a. tot de gevolgtrekking dat: de winstuitkeeringen zeer ruim zijn;

de jaarlijks gereserveerde bedragen niet toenemen; (de bestemmingsreserven, feitelijk afschrijvingen, m.a.w. verliezen, zijn niet begrepen in deze getallen);

de winstuitkeeringen, behalve over 1934, jaarlijks meer bedragen dan het totaal van alle onkosten en gereserveerde bedragen bij elkaar, veelal zelfs in zeer aanzienlijke mate;

de onkosten niet verminderen;

de gemiddelde rentemarges aanzienlijk meer bedragen dan vóór den oorlog.

Uit de jaarverslagen over 1934 blijkt, dat de bij de Rijkspostspaarbank aangesloten hypotheekbanken ook in 1934 een ruime rentemarge genoten — gemiddeld 0,7224 pCt. — afwisselend van 0,541 pCt. tot 0,8580 pCt. Blijkbaar is de pandbriefrente sneller gedaald dan de hypotheekrente.

In den loop der jaren zijn de hypotheekbanken verwend; deze vinden heel gewoon en natuurlijk (nl. haar groote winstuitkeeringen), wat, in het bijzonder in dezen tijd, volstrekt niet gewoon en natuurlijk is. En de groote winsten worden gemaakt, uiteraard niet met het geld van de aandeelhouders, maar uitsluitend met dat van de pandbriefhouders.

In een tijd, waarin de geheele wereld in haar voegen kraakt, in een periode, waarin groote lichamen, die een sieraad van het bedrijfsleven en de trots van ons land vormden, diep ingrijpende reorganisaties ondergaan en zich gelukkig achten als zij niet geheel te gronde gaan; in een tijd van algeheele ontredde ring van het bedrijfsleven en een nood op financieel en economisch gebied als in ons Land vermoedelijk nog niet voorkwam, is het een vreemde gewaarwording kennis te nemen van opvattingen bij het hypotheekbankwezen als uit de gegeven cijfers tot uiting komen, — opvattingen, die tot groote uitkeeringen leidden toen zeer krachtige versterking van de posi-

tie der banken het belang der banken zelf was, en een plicht tegenover de pandbriefhouders en een eisch ten opzichte van het algemeen belang. Reeds enkele jaren geleden, en bij herhaling, is den hypotheekbanken van de zijde van enkele zeer groote beleggers gewezen op de noodzaak van een voorzichtige dividendpolitiek en van krachtige reserveering; het resultaat van die wenken blijkt, volgens de reeds hiervoor gegeven cijfers, niet evenredig te zijn geweest aan den ernst der tijden. Men krijgt dan ook den indruk, dat vele hypotheekbanken zich geen juiste voorstelling vormen van de belangrijkheid van haar maatschappelijke functie en haar bedrijf uitsluitend beschouwen als inkomstenbron voor een kleine categorie menschen, daarbij niet in het oog houdende, dat haar taak ver gaat boven de belangen van winstgerechtigden en salaristrekenden.

Reeds sedert verscheidene jaren vond op de geheele aarde een daling plaats van de waarde van vrijwel alle producten en grondstoffen tot een peil, dat somtijds $\frac{1}{3}$ à $\frac{1}{4}$ en nog wel minder bedraagt van het prijspeil van eenige jaren geleden. De gebouwde eigendommen maakten in ons Land tot vrij kort geleden vrijwel een uitzondering; niet zoo verwonderlijk als men o.a. ook bedenkt, dat de huurders met alle kracht strijden voor het op peil houden van loon en salaris en daarmede voor de mogelijkheid van het betalen van een huur, die de huizen aanvankelijk op prijs deed blijven, — bepaalde categorieën van huizen tevens met steun van de Overheid (huurbijslag). Uiteraard kon dat op peil blijven slechts uitstel van executie zijn; welke reden was er te veronderstellen, dat de algemeene waardedaling zich juist niet tot de huizen zou uitstrekken? Immers geen. De waardedaling der huizen is dan ook gekomen, in veel gevallen in zeer ernstige mate, somtijds catastrophaal, maar bij bepaalde categorieën van woningen zelfs nu nog slechts in bescheiden mate en vatbaar voor verdere daling: nog immer gaat vermindering van bouwkosten gepaard aan vermeerdering van het woningoverschot (zie o.a. het jaarverslag 1934 van den Hoofdinspecteur van de Volkshuisvesting). Uiteraard zijn de consequenties van die algemeene waardedaling het ernstigst bij die hypotheekbanken, die reeds in normale tijden te hooge hypotheeken verstrekten, niet altijd voorzichtig waren in de keuze van haar onderpand, en bovendien, door te hooge winstuitkeeringen, te weinig reserveerden, van welke banken dus een belangrijk deel der hypotheeken nu niet meer is gedekt; — deze verwachting vindt men weerspiegeld in de beurskoersen. Daar een (speculatieve) verwachting van een aanzienlijke en spoedige prijsstijging der onderpanden — daargelaten de kans op devaluatie — niet voor de hand ligt, moet men zich vertrouwd maken met de gedachte, dat de waarde der hypotheecaire onderpanden blijvend en in belangrijke mate is gedaald. Moge daaruit geen ongelukken behoeven voort te vloeien voor de goede banken, men zal zich toch eveneens met de gedachte moeten vertrouwd maken, dat er mogelijk minder goede banken zijn, die zullen moeten verdwijnen.

Het is een algemeen belang van overwegenden aard, dat het hypotheecaire crediet spoedig worde hersteld, het hypotheekbankbedrijf — voor zoover gezond — zijn taak hervat. De hypotheekbanken vormen o.a. den belangrijkste schakel tusschen de bouwnijverheid en de spaarders en deze, die reeds vele honderden millioenen Gulden ter beschikking van de bouwnijverheid hebben gesteld, — op 31 Dec. 1934 bijna een milliard — zullen dat ook in de toekomst moeten doen, wil het mogelijk zijn aan de in ons Land aan de Volkshuisvesting gestelde eischen naar behoren te blijven voldoen; op de voor andere doeleinden te sluiten hypotheeken behoeven wij hier niet in te gaan.

Het lijkt weinig twijfel, dat in een aantal gevallen aanzienlijke offers noodig zullen zijn; de hypotheekbanken zijn in de eerste plaats aangewezen die offers

te brengen. Bij het plaatsen van pandbrieven hebben de banken steeds haar stukken aangeprezen met het voordeel van pandbrieven boven rechtstreeks genomen hypotheeken, nl. de grootere veiligheid, berustende op kapitaal en reserves der banken. Kapitaal en reserves hebben dan ook steeds de taak van veiligheidsmarge te vervullen ten behoeve van de crediteuren, bij hypotheekbanken vrijwel uitsluitend; kapitaal en reserves der hypotheekbanken moet men dus aanspreken vóór men de spaarders in hun rechten aantast. Het zijn trouwens de hypotheekbanken, die steeds in zeer ruime mate de baten van het bedrijf hebben genoten en bovendien ten deele zelf schuld zijn aan den tegenwoordigen toestand.

Herstel van het hypothecair crediet zal niet mogelijk zijn zonder hulp van den Wetgever. Het wetsontwerp tot verlaging van vaste lasten kan daartoe niet dienen zonder verruiming van de bevoegdheden der Regeering. Bedoeld als middel tot verlaging der huren, lijkt het eveneens te zullen neerkomen op het redden van de bestaande hypotheekbanken en het beschermen van de belangen der aandeelhouders. En dat redden en dat beschermen zijn gedacht in hoofdzaak te zullen gaan ten koste van de pandbrieffhouders, de eenige bij het onderwerp betrokkenen, die aan den ongelukkigen toestand volkomen onschuldig zijn; — de gedachte gang van zaken is precies het tegengestelde van hetgeen vereischt wordt voor het herstel van het vertrouwen der spaarders, d.i. de onmisbare factor voor het doen herleven van het hypotheekbankbedrijf.

Voor het herstel van het crediet der hypotheekbanken is noodig dat:

I. pandbrieffhouders weer vertrouwen krijgen in de bestaande rechtszekerheid, zoomede in het krachtig en op korten termijn doorvoeren van de onder I, II en III bedoelde maatregelen;

II. de waarde der onderpanden niet langer worde gedrukt door niet-redelijke gemeentelijke lasten, drukkende op de huisexploitatie;

III. voor de toekomst contrólemaatregelen worden ingesteld van ingrijpenden en principieelen aard;

IV. van de hypotheekbanken worde afgesneden wat niet soliede is.

Ad I. Rechtszekerheid. Ervaringen inzake het aantasten van rechten door de Overheid, ook al was dat gemotiveerd en zelfs een plicht in het algemeen belang, hebben niet kunnen nalaten eenigen twijfel te wekken of de rechtszekerheid in ons Land nog onder alle omstandigheden even groot is als voorheen. En in het bijzonder voor pandbrieffhouders hebben de verbluffende regeling bij de Vaderlandsche Hypotheekbank en uiteraard ook het wetsontwerp, inzake verlaging van vaste lasten, verontrustend gewerkt. Het zal daarom noodig zijn, dat men de belangen der pandbrieffhouders in het vervolg tot het uiterste ontziet; — zonder vertrouwen van pandbrieffhouders geen hypotheekbanken en geen, of slechts een zeer beperkte, bouwnijverheid.

Ad II. Gemeentelijke lasten. Dergelijke lasten, voor zoover deze op de exploitatie van huizen drukken en daardoor tevens de waarde der huizen drukken (d.i. de gekapitaliseerde netto-opbrengst), dragen indirect bij tot het in gevaar brengen der hypotheeken. Die lasten genieten reeds de aandacht van de Regeering, echter niet in voldoende mate. Het ligt voor de hand, dat in beginsel alle verhoogingen sedert 1 Januari 1931 van alle gemeentelijke belastingen, tarieven en andere lasten, die rechtstreeks op de exploitatie van huizen drukken, ongedaan worden gemaakt; zoo noodig ga men nog verder terug. Bovendien, in die tarieven en lasten schuilen loonen en salarissen, die reeds lang verlaagd zijn en in die tarieven schuilen kapitaalslasten. berekend naar de rente van leeningen, die reeds lang zijn geconverteerd, enz. enz. Met betrekking tot het verlagen van den erfpachtscanon, stelt een buitenstaander zich nog de vraag of zelfs een verlaging met 20 pCt. wel ver genoeg gaat in

een aantal gevallen. Te dien aanzien vindt men in een artikel van Max. de Vries in „In- en Uitvoer” van 19 Maart 1935, belangwekkende cijfers, overgenomen uit een werk van Dr. Delfgaauw, weergevende de rentepercentages, waarvan in Amsterdam is uitgegaan voor het bepalen van de erfpacht.

1896	.....	Niet minder dan 3½ pCt. van de grondwaarde,
Spedig daarna	.....	4 „
1913	.....	4½ „
1919 (Febr.)	.....	5 „
1919 (Aug.)	.....	5½ „
1920	.....	6½ „
1922	.....	5½ „
1933	.....	5 „

Het ware een malle toestand, dat de spaarders-pandbrieffhouders in hunne rechten zouden worden aangetast, indirect ten behoeve van de gemeenten, die door de voordeelen, die zij genoten hebben en nog genieten, tot zekere hoogte ook schuldig zijn aan den tegenwoordigen toestand. Trouwens kunnen de gemeenten, nu en in de toekomst, het effect van elke tegemoetkoming, ten behoeve van de huiseigenaren en van de hypothecaire crediteuren, ondervangen door het verhoogen van lasten en tarieven. Zelfs nu komt het voor, dat een hypothecaire debiteur verlaging van rente verzoekt, omdat de gemeente zijner inwoning tot verhooging overging van bepaalde, op de exploitatie van huizen drukkende lasten, bijv. straatbelasting.

Ad III. Contróle-maatregelen. Voor alle hypotheekbanken, ook voor de zeer goede, zijn maatregelen noodig met preventieve strekking.

De grondslag voor de waarde der pandbrieven wordt gevormd door een juiste verhouding tusschen de waarde der onderpanden en de grootte der leeningen; van dien grondslag blijkt naar buiten niets. De veiligheidsmarge, gevormd door maatschappelijk kapitaal en reserves, is eerst in de tweede plaats van belang; die veiligheidsmarge is wél bekend, nl. uit de balansen, voor zoover deze de werkelijkheid juist weergegeven, hetgeen men moet aannemen.

Een waarborg, dat men steeds en onder alle omstandigheden vermelden grondslag voor de veiligheid der pandbrieffhouders zal handhaven, ligt in openbaarheid, d.i. de gelukkige, goed-Nederlandsche contrólevorm, die ook voor het levensverzekeringsbedrijf toepassing vond. De Wetgever schrijve daarom voor hypotheekbanken en andere lichamen, die het geld van derden op hypotheek plaatsen, inschrijving voor in openbare registers van de voornaamste bijzonderheden, zooals: aard en waarde van het onderpand, leeningsbedrag, wijze van aflossen, rente, zoomede de naam der taxateurs, eventueel aanvullende bijzonderheden, die men mocht noodig achten. Een dergelijke inschrijving van zeer eenvoudigen aard, zonder bijzondere formaliteiten, behoeft geen noemenswaardige kosten mede te brengen. Wel geeft een dergelijke inschrijving geen afdoenden waarborg voor een voorzichtige en bekwame bedrijfsleiding, doch de preventieve werking van publicatie moet belangrijk zijn.

Mede zal het instellen noodig zijn van een toezicht houdend Rijksorgaan, een Hypotheekkamer, eenigszins in den geest van de Verzekeringskamer. Van dat nieuwe orgaan van zeer bescheiden omvang, zal het hypotheekbankcontrólebureau der Rijkspostspaarbank de kern kunnen vormen; de R.P.S.B. is in het bezit van een zeer rijk archief op hypotheekgebied, als geen andere instelling in ons land.

Ad IV. Gezondmaking. Op den voorgrond sta, dat de hypotheekbanken en haar aandeelhouders zich niet aan hun plichten onttrekken. Den hypotheekbanken, die niet in staat zijn aan haar verplichtingen te voldoen, of die anderszins voorloopig niet volkomen krachtig blijken, behooren in volgorde de volgende maatregelen te worden opgelegd:

1. stopzetting van alle winstuitkeeringen;
2. drastische verlaging der onkosten in den geest

als overal in de bedrijfswereld en door de Overheid plaats vond;

3. geregelde betaling van rente door de aandeelhouders over het bedrag van hun obligo;

4. geleidelijke storting, bijv. door verdeling over vijf jaren, van het obligo der aandeelhouders;

5. stopzetting van het verleenen van nieuwe hypotheekbank;

6. bestemming van alle aflossingen op hypotheekbank tot aflossing van pandbrieven, zooals bij enkele der oudste hypotheekbanken de normale toestand is;

7. stopzetting der aflossing van pandbrieven, voor zoover noodig en voorloopig voor den tijd van één jaar, met gelijktijdige benoeming van een commissie van controle door de pandbriefhouders, zoodra eischen van likwiditeit, bij het behoud van de volledige rentebetaling aan pandbriefhouders, het voorloopig stopzetten — geheel of gedeeltelijk — van de aflossing mochten vereischen; belegde reserves behoeven daartoe voorloopig niet liquide te worden gemaakt;

8. vermindering van de rentebetaling aan pandbriefhouders in max. voor den tijd van één jaar, indien spoedig herstel der bank te verwachten is en een jaar na het nemen der reeds genoemde maatregelen nog geen volledig evenwicht in de exploitatie, met volledige rentebetaling aan de pandbriefhouders, mocht zijn verkregen, mede rekening houdende met de vereischte afschrijvingen, voor zoover deze niet gedekt kunnen worden uit de reserves;

9. likwidatie, indien na één jaar vermindering van de rentebetaling aan pandbriefhouders, nog geen evenwicht in de exploitatie mocht zijn verkregen, met volledige dekking van de verplichtingen aan pandbriefhouders, tenzij de pandbriefhouders nog één of meer jaren uitstel van likwidatie verleenen;

10. herstel van het normale bedrijf door op de bovenvermelde maatregelen, in tegengestelde volgorde, geleidelijk terug te komen.

Niet-solvabele hypotheekbanken behooren te verdwijnen. Daaraan is geenerlei bezwaar verbonden — integendeel — en geenerlei algemeen belang is gemoeid bij het in stand houden van dergelijke instellingen. De bestaande toestand — 49 hypotheekbanken, waarvan 27 aangesloten bij de Rijkspostspaarbank¹⁾, die precies hetzelfde doel najagen op eenzelfde beperkt terrein — is verre van efficiënt. Al die banken beschikken uiteraard over directies en personeele staven, eigen kantoren en administraties, en veelal ook over zelfstandige organisaties over het gehele land ten behoeve van het plaatsen van pandbrieven en het zoeken van hypotheek. Een eenigszins belangrijke inkrimping van het aantal hypotheekbanken zou licht tot een meer efficiënt bedrijf en daardoor tot bezuiniging kunnen leiden en mogelijk het verlagen der rentemarges kunnen bevorderen tot dicht bij die van vóór den oorlog, — 1913 gemiddeld 0,435 pCt., zie cijfers hier voor. In het zooveel grotere Frankrijk heeft men slechts één Crédit-Foncier, dat bovendien een uitgebreidere taak vervult dan onze hypotheekbanken; — uit deze opmerking is echter niet af te leiden, dat een dergelijke centralisatie voor ons Land gewenscht zou zijn.

Een belangrijk kleiner aantal hypotheekbanken ware ook een voordeel voor de onderlinge samenwerking en het behartigen der algemeene belangen. Op dit gebied heeft de bekende „Vereeniging van Directeuren van Hypotheekbanken” reeds uitnemend werk verricht, maar de omstandigheden schijnen voor de groote en de kleine, voor de krachtige en de zwakke, voor de goed geleide en de minder goed geleide banken dikwijls zóó verschillend te zijn, dat de algemeene leiding daarvan den invloed schijnt te ondervinden, hetgeen niet steeds ten goede zou komen aan het belang van het hypotheekbankwezen in zijn geheel.

Het verdwijnen van een aantal hypotheekbanken zou tevens in overeenstemming zijn met het zich

¹⁾ Volgens „Wiebes” Jaarcijfers, enz. 53 banken.

reeds sedert verscheidene jaren openbarende streven naar fusie, — verscheidene banken hebben zich reeds vrijwillig met andere vereenigd. De voorgestelde maatregelen tot gezondmaking van het bedrijf zullen dus slechts een reeds bestaande tendentie versterken.

Grootere concentratie kan op den duur ook van belang zijn in verband met het geleidelijk overnemen van een deel van de taak der hypotheekbanken door andere groote beleggers, als levensverzekeringsmaatschappijen, pensioenfondsen, spaarbanken, enz., al zullen deze instellingen slechts een deel van de taak der hypotheekbanken kunnen vervullen. Het schijnt, dat van de beste posten der hypotheekbanken, van die, waarop reeds gedurende een aantal jaren is afgevoerd, geleidelijk een deel overgaat naar goedkoopere geldschieters, die dus hoogere eischen aan de hypotheekbanken kunnen stellen. In het bijzonder treden de levensverzekeringsmaatschappijen als hypotheeknemers op den voorgrond, zooals o.a. blijkt uit de volgende, uit de verslagen der Verzekeringkamer overgenomen, gegevens:

31 Dec.	Hypotheekbank in millioenen	31 Dec.	Hypotheekbank in millioenen
1923	f 187,1	1929	f 325,3
1924	„ 204,6	1930	„ 350,7
1925	„ 219,5	1931	„ 369,5
1926	„ 243,6	1932	„ 382,9
1927	„ 274,4	1933	„ 403,6
1928	„ 299,1		

De toeneming bedroeg in 10 jaren meer dan 100 pCt.; de toestand per 31 December 1934 is nog niet gepubliceerd.

De groei houdt onmiddellijk verband met de toeneming van het belegde vermogen der levensverzekeringsmaatschappijen, immers de verhouding van het totaal op hypotheek uitgezette bedrag tot het totaal harer beleggingen, veranderde niet noemenswaard:

31 December		31 December	
1923	40,6 %	1929	48,4 %
1924	41,7 %	1930	42,7 %
1925	40,9 %	1931	46,5 %
1926	45,3 %	1932	43,4 %
1927	46,3 %	1933	43,1 %
1928	46,2 %		

Het laat zich dus aanzien, dat, indien het levensverzekeringsbedrijf zich in ons Land blijft uitbreiden, eveneens het totaal van de door de levensverzekeringsmaatschappijen op hypotheek uitgezette gelden zal blijven toenemen. Immers behooren hypotheekbanken niet alleen tot de meest loonnende beleggingen, maar zij vormen tevens voor levensverzekeringsmaatschappijen een zeer gewenschte soort beleggingen, beoordeeld naar de likwiditeitseischen van die lichamen. Van verscheidene levensverzekeringsmaatschappijen evenaardt dan ook het op hypotheek uitgezette bedrag dat van de grootste hypotheekbanken.

Nationale Levensverz. Bank f 73,5 miljoen (31 Dec. 1934)
Levensverz. Mij. „Utrecht” .. „ 47,8 „ (idem)
Eerste Ned. Verzek. Mij. .... „ 47,1 „ (idem)
enz.

Ter vergelijking diene het volgende staatje, weergevend de toeneming van het door de hypotheekbanken uitgezette bedrag, zooals dat blijkt uit de volgende, uit de jaarboekjes van de „Vereeniging van Directeuren van Hypotheekbanken” overgenomen cijfers, betrekking hebbende op alle 49 hypotheekbanken, ook de acht banken, die niet aangesloten zijn bij vermelde vereeniging:

	In millioenen		In millioenen
1923	f 673,9	1929	f 941,4
1924	„ 694,9	1930	„ 1019,-
1925	„ 746,8	1931	„ 1044,6
1926	„ 784,-	1932	„ 1033,-
1927	„ 822,8	1933	„ 1021,2
1928	„ 879,1	1934	„ 1003,2

De toeneming in tien jaren bedroeg dus ruim 50 pCt., de laatste jaren vertoonden evenwel achteruitgang.

Hoewel bij de hypotheekbanken de toeneming van het op hypotheek uitgezette bedrag in absoluten zin nog steeds belangrijk grooter is dan bij de levensverzekeringsmaatschappijen, is bij deze het tempo van toeneming veel sneller. En ook deed zich bij de levensverzekeringsmaatschappijen nog toeneming voor, toen de hypotheekbanken reeds achteruitgang vertoonden. Het is dus te verwachten, dat, bij voortgaande uitbreiding van het levensverzekeringswezen in ons Land, de hypotheekbanken daarvan op den duur de gevolgen zullen ondervinden, ook zonder den schok, die haar crediet den laatsten tijd ontving.

Het bovenstaande ten betooge, dat het verdwijnen van een aantal hypotheekbanken een zakelijke en een natuurlijke gang van zaken zou zijn, niets afschrikwekkends heeft, integendeel, aan het algemeen belang ten goede zal kunnen komen.

* * *

En het wetsontwerp tot verlaging van vaste lasten?

Aux grands maux les grands remèdes! Van dit standpunt behoort billijkheidshalve het ontwerp in de eerste plaats te worden bezien.

Het wetsontwerp is blijkbaar geconcipieerd vóór, inzake het hypotheekbankbedrijf, de toestand zich duidelijk afteekende. Dat neemt niet weg, dat het, onafhankelijk van het brengen van de beoogde huurverlaging, het voordeel heeft voorloopig ongelukken bij hypotheekbanken te voorkomen. De beoogde nieuwe Wet zal echter niet noodzakelijker wijze tot gezondmaking van het hypotheekbankbedrijf behoeven te leiden. Er zal nl. geen macht zijn, die onwillige banken tot zelfbeperking zal kunnen dwingen, nog minder tot likwidatie, nu zij voorloopig gered zullen zijn. Het is daarom noodig, dat de Regeering, tegelijk met het invoeren van de beoogde nieuwe wet, de bevoegdheid ontvangt om aan de hypotheekbanken voorwaarden op te leggen terzake van het versterken hunner financiële positie.

Een aantal banken zal haar bedrijf gewoon kunnen voortzetten, banken, die geen hulp noodig hadden noch begeerden. Van de bij de R.P.S.B. aangesloten banken is ongeveer een derde deel reeds voorheen in staat geweest zonder eenige hulp al haar 5 pCt. pandbrieven in 4 pCt. stukken te converteeren en tal van andere banken konden zonder hulp het bedrag harer 5 pCt. pandbrieven aanzienlijk verminderen.

Aan de andere goede banken, voor welke financiële positie echter eenige versterking toch aanbevelenswaardig lijkt, geve de Regeering in overweging daartoe over te gaan. Bij gebrek aan medewerking volge het verlagen der rentemarge. De voorgestelde rentemarge ad 0,75 pCt. is nl. voor de hypotheekbanken bijzonder voordelig. Die vrijgevigheid, uitsluitend ten koste van de pandbrieftouders, is alleen verantwoord op grond van dringende eischen ontleend aan het algemeen belang, d.i. hier het zoo volledig en zoo snel mogelijk herstel van de financiële positie der banken, onmisbare voorwaarde voor het herstel van het hypothecair crediet. Het behoeft echter geen betoog, dat de banken zelf alles en alles, waartoe zij in staat zijn, behooren te doen ter versterking van haar financiële positie; het lijkt volstrekt niet uitgesloten, dat de banken het als de natuurlijkste zaak ter wereld zullen beschouwen, dat de Regeering haar redt en in staat stelt het leven van voorheen voort te zetten. Wenscht dus een hypotheekbank niet den weg ter eigen versterking te volgen, dien de Regeering noodig acht, dan volge onmiddellijk het verlagen der rentemarge van 0,75 pCt. tot 0,60 pCt., op zichzelf ook nog een ruime marge. En ook dan zullen zeer vele hypotheekbanken nog bijzonder bevoorrecht zijn, vergeleken bij den toestand van nu.

Aan de hypotheekbanken, die den indruk geven niet krachtig te zijn, maar waarvoor toch gegronnd uitzicht bestaat op spoedig en afdoend herstel, geve

de Regeering in overweging de hiervoor onder 7—10 vermelde maatregelen toe te passen. De verwachting ligt voor de hand, dat de betrokken banken een dergelijk advies zullen opvolgen met het oog op haar crediet.

Aan de hypotheekbanken, wier financiële positie geschokt is en weinig perspectief biedt, geve de Regeering in overweging vrijwillig tot likwidatie over te gaan, bij voorkeur door fusie met een zeer goede bank. Ook in deze is medewerking te verwachten, want gedwongen likwidatie zou op den duur toch niet kunnen uitblijven en veel nadeeliger zijn.

Het laat zich aanzien, dat, handelende in den aangegeven geest, het hypotheekbankbedrijf zich spoedig zal kunnen herstellen. Tevens zal de grondslag, waarop dat bedrijf rust, ook in de toekomst beter verzekerd zijn dan tot nu toe.

Hoe sneller de vereischte operaties achter den rug zullen zijn, hoe sneller het hypothecair crediet zal zijn hersteld en hoe grooter de kans, dat de spaarders den tegenwoordigen en, naar men moet hopen, zeer kortstondigen, door de nieuwe wet te scheppen, toestand zullen vergeten, een groot belang met het oog op de toekomst. En mogelijk zal een spoedig herstel dan nog de overtuiging kunnen vestigen, dat, moge in ons Land de strijd van belangen en van inzichten dikwijls veel tijd doen verloren gaan, per slot van rekening de Regeering toch op tijd en met goed gevolg ingrijpt en dat dus de belangen der spaarders, althans in ons Land, nog altijd veilig zijn.

Als slot de opmerking, dat een artikel over „Hypotheekbanken” onwillekeurig tot generaliseering leidt. Dat ware echter onjuist. Er is geen reden te veronderstellen, dat ons Land geen zeer goede hypotheekbanken zou bezitten met bekwaamheid en voorzichtigheid geleid door menschen, ten volle daartoe geschikt door karakter, kennis en ervaring. Laat die banken, na likwidatie van een aantal hypotheekbanken, de dan zooveel belangrijker geworden positie innemen, die haar toekomst, — dit is ook het algemeen belang.

J. J. KORNDORFFER.

DE WARENWET EN DE KLEINHANDEL.

In de kringen van den kleinhandel heeft de indiening van een nieuwe Wet, ter vervanging van de Warenwet, bijzonder de aandacht getrokken. Algemeen was men tevreden met de bestaande Wet, die zeer veel heeft bijgedragen tot bescherming van den bonafiden handel. Klachten zijn ons in de 14 jaren, dat de Warenwet functionneert, zeer weinig ter oore gekomen. Weliswaar stond men in den aanvang eenigszins gereserveerd tegenover de Keuringsdiensten van Waren. Al heel spoedig heeft men echter ingezien, dat deze diensten niet alleen den verbruiker beschermen, doch ook den kleinhandel.

Door het groote aantal ondeskundigen, die den kleinhandel uitoefenen, is en blijft, in het belang van den verbruiker, contróle noodzakelijk. Algemeen staat de kleinhandel dan ook op het standpunt, dat de Keuringsdiensten niet kunnen worden gemist.

En nu plotseling komt men met een nieuwe Wet, die de oude beproefde Warenwet moet vervangen. De oude Wet valt ten offer aan de noodzakelijke verlaging der openbare uitgaven.

In de kringen van den kleinhandel is men zich volkomen bewust, dat de vaste lasten moeten worden verlaagd, doch het heeft wel eenige verwondering gewekt, dat hier het volle pond geëischt wordt. Persoonlijk kan ik mij niet onttrekken aan den indruk, dat hier den weg van den minsten weerstand is gevolgd. Met eenigen goeden wil zou m.i. de oude Wet wel zoo te reorganiseeren zijn, dat het Rijk toch aan een behoorlijke bezuiniging komt. Wanneer wij den huidige toestand wat nader bezien, dan kan bijv. niet van een ideale verhouding gesproken worden wat betreft het aantal Keuringsdiensten en de districts-indeeling. Ter verduidelijking laten wij hier de bestaande indeeling volgen, aan de hand van de

bevolkingscijfers 1 Januari 1934, gepubliceerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek:

Provincie	aantal inwoners	aantal Keuringsdiensten
Noord-Brabant ...	941.115	3
Gelderland	868.929	3
Zuid-Holland	2.039.437	4
Noord-Holland ...	1.584.467	3
Zeeland	250.710	1
Utrecht	434.552	1
Overijssel	541.475	2
Limburg	583.936	1
Friesland	409.254	1
Groningen	541.475	1
Drenthe	232.205	1

Wanneer men nu weet, dat het district Rotterdam 850.000 en Amsterdam 950.000 inwoners omvat, dan zal men moeten toestemmen, dat in Noord-Brabant, Gelderland, Zuid-Holland en Overijssel wel een dienst kan worden gemist. M.i. zou één dienst in iedere provincie, behalve in Noord- en Zuid-Holland, mogelijk zijn, gezien het feit, dat deze toestand reeds bestaat in den vorm van de provinciale diensten in Friesland, Groningen en Drenthe⁴⁾. De besparing hieruit verkregen, aangevuld met een zeer minimale retributie, zou dan voldoende zijn het bestaande te handhaven.

Meent echter niet, dat de kleinhandel, die eveneens moet bezuinigen, met vreugde zal offeren. Neen, dat niet, doch voor de keus gesteld: handhaving van de bestaande Warenwet, of aanvaarding van de nieuwe Wet, die de deur weer openzet voor knoeierijen, zal de keuze niet twijfelachtig zijn.

Zet nu de nieuwe Wet de deur open voor knoeierijen? M.i. ja. Immers aan de uitvoerende organen, die het meest bevoegd zijn de ondeugdelijkheid van waren vast te stellen en vervalschingen te constateeren, worden de levenssappen ontnomen. Ieder, die weet hoe moeilijk het is vervalschingen vast te stellen en een jarenlange vakkundige opleiding noodig is om te kunnen onderscheiden of waren bedorven zijn, zal moeten toestemmen, dat deze contróle niet kan geschieden door ambtenaren van Rijks- of gemeentepolitie, of ambtenaren der invoerrechten en accijnzen.

Neemt bijv. de keuring van verse visch, waarbij de ondeugdelijkheid heelemaal niet in verband staat met den onaangename geur, dien visch soms verspreidt. Om de ondeugdelijkheid daarvan te kunnen vaststellen is dan ook een jarenlange routine noodig.

Hoe zal het mogelijk zijn contróle uit te oefenen op de naleving van het consumptie-ijsbesluit, dat vooral met het oog op de volksgezondheid van groote beteekenis is?

Met het vaststellen van gemeente-verordeningen, zooals in art. 2 van het ingediende Wetsontwerp, zijn wij er dan ook niet. Op de naleving komt het aan.

Hoe kan deze nu daadwerkelijk geschieden, als aan het vrije inzicht van de gemeenten wordt overgelaten, of al niet in samenwerking, Keuringsdiensten in stand te houden? De Koninklijke Boodschap van 6 Augustus 1935 heeft de kleinhandel dan ook teleurgesteld, omdat men daarin de waarborgen mist, die het bonafide bedrijf voldoende beschermen tegen allerlei onduikingen, om geen scherper woord te gebruiken. Het valt dan ook te betreuren, dat het pionierswerk van mannen als Dr. Lam, de voormalige Directeur van den Keuringsdienst van Waren te Rotterdam, ten offer moet vallen aan de bezuiniging. De waarde, die ons op het punt staat te ontvallen, mogen wij niet onderschatten. Het rustig gevoel voor den consument en de bescherming van den eerlijken handel zijn beide argumenten, die er voor pleiten deze sociale instellingen in stand te houden. De kleinhandel is genegen daarvoor een offer te brengen, wat tegelijkertijd inhoudt, dat men zich met de nieuwe Wet in zijn huidige vorm nooit zal kunnen ver-eenigen.

P. VAN DE LINDE.

⁴⁾ In het nieuwe Wetsontwerp is vermoedelijk (gezien art. 19) niet aan het bestaan van provinciale diensten gedacht.

ROTTERDAM BEDREIGD ALS ERTSHAVEN?

Verkeerswinst van 7 millioen ton erts en kolen in 1935 in vergelijking met 1932.

In het jaar 1932 werd 2.100.000 ton erts te Rotterdam gelost. In 1934 was deze aanvoer meer dan verdubbeld tot 4.400.000 ton. In de eerste vier maanden van 1935 kwam reeds 2.200.000 ton aan; voor twaalf maanden zou dit overeenkomen met een hoeveelheid van 6.600.000 ton.

Voor het ijzer- en mangaanerts alleen — deze erts-vertegenwoordigen het overwegende gedeelte van de Rotterdamse ertsaanvoeren — is de vooruitgang nog opmerkelijker geweest: in 1932 1.600.000 ton, in 1934 3.500.000 ton, in Januari/April 1935 1.900.000 ton (of 5.700.000 ton voor een heel jaar).

Ook het uitgaande kolenverkeer liep met eenige millioenen tonnen vooruit. Cokes en bunkercolen inbegrepen, werd in zeeschepen geladen 5.670.000 ton in 1932, 8.300.000 ton in 1934 en 3.020.000 ton in de eerste vier maanden van 1935, hetgeen voor twaalf maanden gelijk staat met meer dan 9.000.000 ton.

Rotterdam kon dus, op grond van de in de eerste vier maanden verkregen resultaten, zelfs wanneer het accres eind April tot staan ware gekomen, voor het loopende jaar wijzen op een verkeerswinst van bijna 7 millioen ton erts en kolen in vergelijking met het jaar 1932.

Rotterdam's domineerende plaats als massagoedhaven desondanks bedreigd?

Hoe is deze op het eerste gezicht relatief gunstige verkeersontwikkeling in overeenstemming te brengen met de ernstige woorden, die de Burgemeester van Rotterdam reeds op 10 Januari jl. in zijn Nieuwjaarsrede in den Gemeenteraad heeft laten hooren, als zou *Rotterdam's domineerende plaats als transitohaven voor massagoederen meer en meer worden aangetast* en volgens welke alle krachten dienden te worden ingespannen om te behouden wat eens door Rotterdamsehen ondernemingsgeest was opgebouwd?

Erts en kolen: het Rotterdamsche massagoed bij uitnemendheid.

Wie te Rotterdam zegt massagoed, zegt allereerst erts en kolen. De Rotterdamsche graanaanvoeren overtreffen die van Antwerpen niet zooveel, terwijl die van Hamburg en Bremen samen er al evenmin ver bij ten achter blijven. Ook als houthaven verkeert Rotterdam niet in een uitzonderingspositie, daar de houtaanvoeren te Amsterdam—Zaandam, Hamburg—Bremen en Antwerpen—Gent samen tweemaal grooter zijn dan die te Rotterdam. Aan minerale oliën is weliswaar te Rotterdam, mede dank zij den bouw van de nieuwe Petroleumhaven onder Pernis, in de laatste jaren meer gelost dan ooit te voren, maar men verlieze hierbij niet uit het oog, dat te Hamburg tweemaal zooveel minerale oliën worden aangevoerd en dat er te Antwerpen slechts een kwart minder aankomt dan te Rotterdam.

Voor *inkomend erts* en *uitgaande kolen* evenwel nam Rotterdam vóór den oorlog en ook nog vóór de huidige crisis een boven alle andere N.W.-Europeesche zeehavens bevoorrechte plaats in. Voor erts en uitgaande kolen was Rotterdam de haven op het vasteland.

Nederland als transitoland: van de 23 millioen ton 19½ millioen ton over Rotterdam.

Door deze goederenstroomen is Rotterdam groot geworden en vooral dank zij hun kon Nederland in 1934 nog wijzen op een doorvoerkever (met overlading) van ruim 23 millioen ton goederen. De overlading van dit reusachtige transitoverkeer over Nederland vindt practisch geheel in onze zeehavens plaats, — en wel van 19½ millioen ton alleen te Rotterdam, ja, met inbegrip van de overige Nieuwe Waterweghavens zelfs van 21½ millioen ton, — van 1½ millioen ton te Amsterdam en van slechts eenige

honderdduizenden tonnen (in de laatste jaren in hoofdzaak Duitsche bunkerkolen) in de kleinere zeehavens langs de Nederlandsche kust. Wie zegt Nederland-transitoland, zegt dus Nederlandsche zeehavens.¹⁾

Stel tegenover deze 23 miljoen ton doorvoerkeer met overlading in Nederland den geheelen buitenlandschen handel van Nederland (eigenhandel + entrepôtverkeer) die, ongerekend de landen van herkomst of bestemming, in hetzelfde jaar 10 miljoen ton bedroeg over de Nederlandsch-Belgische grens (invoer en uitvoer samen), 12½ miljoen ton over de Duitsche grens en 16 miljoen ton over alle Nederlandsche zeehavens²⁾, dan blijkt, welk een groot aandeel de overlading te Rotterdam van 19½ miljoen ton transitogoederen in het totale goederenverkeer van Nederland met het buitenland heeft en welk een beteekenis aan dit overladingsverkeer voor de Nederlandsche transportindustrie en voor het geheele economisch bestel van Nederland in zijn betrekking tot het buitenland toekomt.

80 pCt. van Rotterdam's doorvoer bestaat uit massagoed. Driekwart hiervan is erts en kolen.

Van deze 19½ miljoen ton in 1934 te Rotterdam overgeladen transitogoederen was ruim 16 miljoen ton massagoed³⁾, voor driekwart bestaande uit inkomend erts en uitgaande kolen. Vooral dank zij deze erts en kolen bedroeg het aandeel van Rotterdam in het totale zeegoederenverkeer van de acht groote havencomplexen van N.W.-Europa, van de Elbe tot Duinkerken, bijna een derde. Door haar massagoedverkeer heeft de haven van Rotterdam in eenige decennia de vlucht kunnen nemen, die haar in 1902 reeds den naam van „Emporkömmling der letzten fünfzig Jahre” bezorgde in Prof. Wiedenfeld's bekende werk: „Die nordwesteuropäischen Welthäfen”. Het is ook niet verwonderlijk, dat de „economisch-geografische beschrijving van de stad Rotterdam” in 1919 ter hand genomen door Dr. Serton, uiteindelijk geworden is de bekende studie over „Rotterdam als haven voor massale goederen”.

Wil de haven van Rotterdam dan ook haar plaats naast Antwerpen en Hamburg handhaven, dan zal zij de greep, die zij op het N.W.-Europeesche massagoedverkeer had verworven, niet mogen prijsgeven, zeker niet vóórdat zij ander, volwaardig verkeer heeft verkregen.

Zoolang dit laatste niet het geval is — het tegendeel is eerder waar — behoort het behoud van het massagoedverkeer, met name van erts en kolen, een

¹⁾ De doorvoer zonder overlading is bij het bovenstaande buiten beschouwing gelaten, omdat daarbij geen sprake is van goederenmanipulaties. Doordat men bij den doorvoer over de Nederlandsche grenzen, eerst in binnenwaartsche richting en, na overlading, in buitenwaartsche richting, niet te maken heeft met twee verschillende, maar met één enkelen goederenstroom, zijn de cijfers voor beide richtingen, die vaak worden opgeteld, hier niet samengevoegd, maar enkel genomen. Geeft men er voorkeur aan om den doorvoer in beide richtingen op te tellen en den Nederlandschen doorvoer op het dubbele te stellen, dan dient men ook voor de havens den doorvoer langs den zeeveeg te vermeerderen met dien langs de landzijde. Ook het doorvoerverkeer van de zeehavens wordt dan dubbel zoo hoog. Hoe dan ook, het totale Nederlandsche transitoverkeer met overlading, gaat over de zeehavens.

²⁾ Van de 16 miljoen ton Nederlandsch zeeverkeer ging 8 miljoen ton over Rotterdam, 1 miljoen ton over de overige Nieuwe Waterweg-havens, 3,9 miljoen ton over Amsterdam en ruim 3 miljoen ton over alle kleinere havens samen.

³⁾ Rotterdam bezit daarnaast een niet te onderschatten stukgoedverkeer. De 3½ miljoen ton transitostukgoed en de 2¼ miljoen ton nationaal-Nederlandsch stukgoed, samen ruim 6 miljoen ton in 1934, overtroffen zelfs het totale zeeverkeer van havens als Bremen, Amsterdam, Le Havre of Marseille. Bijna een derde hiervan was massaal stukgoed. Het Rotterdamse stukgoedverkeer blijft evenwel belangrijk beneden dat van Hamburg en dat van Antwerpen.

der voornaamste zorgen van de Rotterdamse havenpolitiek te zijn.

Rotterdam als ertshaven vóór en na den oorlog.

In 1880 werd voor het eerst erts te Rotterdam aangevoerd: ongeveer 350.000 ton. In weinige jaren nam het ertsverkeer een groote vlucht. Het bereikte bijna 1 miljoen ton in 1890, 3 miljoen ton in 1900, 6 miljoen ton in 1910, 8½ miljoen ton in 1913 en 10½ miljoen ton in 1929. Vrijwel alles was bestemd voor doorvoer langs den Rijn naar Duitschland.

Deze snelle ontwikkeling van de Duitsche erts-transporten over Rotterdam is mede aanleiding geweest tot het graven in 1896—1899 van het Dortmund-Emskanaal. Hierdoor kon de aanvoer van erts te Emden stijgen van 41.000 ton in 1900 tot 820.000 ton in 1910, 1¼ miljoen ton in 1913 en 2½ miljoen ton in 1929. Was de verhouding van de ertsaanvoeren te Emden tot die in Rotterdam 1:7,6 in 1910 en 1:7 in 1913, in het jaar 1929 had zij zich sterk ten nadeele van Rotterdam, in 1:4,5, gewijzigd.

Ook de Vulcaanhaven (Thyssen) te Vlaardingen eischte, na den oorlog, evenals Poortershaven, een aandeel in de ertsaanvoeren voor West-Duitschland op (in 1929 samen 2¼ miljoen ton). Zelfs wanneer men dit verkeer bij het Rotterdamse telt, blijft de verhouding tot Emden voor 1929 nog 1:5,7, tegen 1:7 vóór den oorlog.

Voeg daarbij, dat in hetzelfde jaar (1929) 2 miljoen ton erts te Antwerpen is gelost (invoer in België plus doorvoer), zijnde ongeveer evenveel, waarschijnlijk zelfs iets meer dan vóór den oorlog; dat te Gent 340.000 ton aankwam en te Hamburg 620.000 ton, dan blijkt, dat zelfs vóór het uitbreken van de wereldcrisis Rotterdam als erts-invoerhaven van N.W. Europa niet meer die vooraanstaande plaats innam, die het tot kort vóór den oorlog bezat. Toch was de voorsprong van Rotterdam nog groot te noemen: Rotterdam 10½ miljoen ton, Vlaardingen 2½ miljoen ton, Duitsche en Belgische havens samen 5½ miljoen ton. (In het laatste cijfer is dan de zee-invoer voor de Belgische metaalindustrie mede begrepen.)

Rotterdam zwaarder getroffen door de crisis. Sindsdien nog verdergaande verkeersverschuivingen ten nadeele van Rotterdam.

Nemen wij nu, zooals in grafiek A is geschied, de verhoudingen, waarin de ertsaanvoeren in 1929 plaats hadden tot basis voor een onderzoek naar den invloed, dien de crisis sedert einde 1929 daarop heeft uitgeoefend.

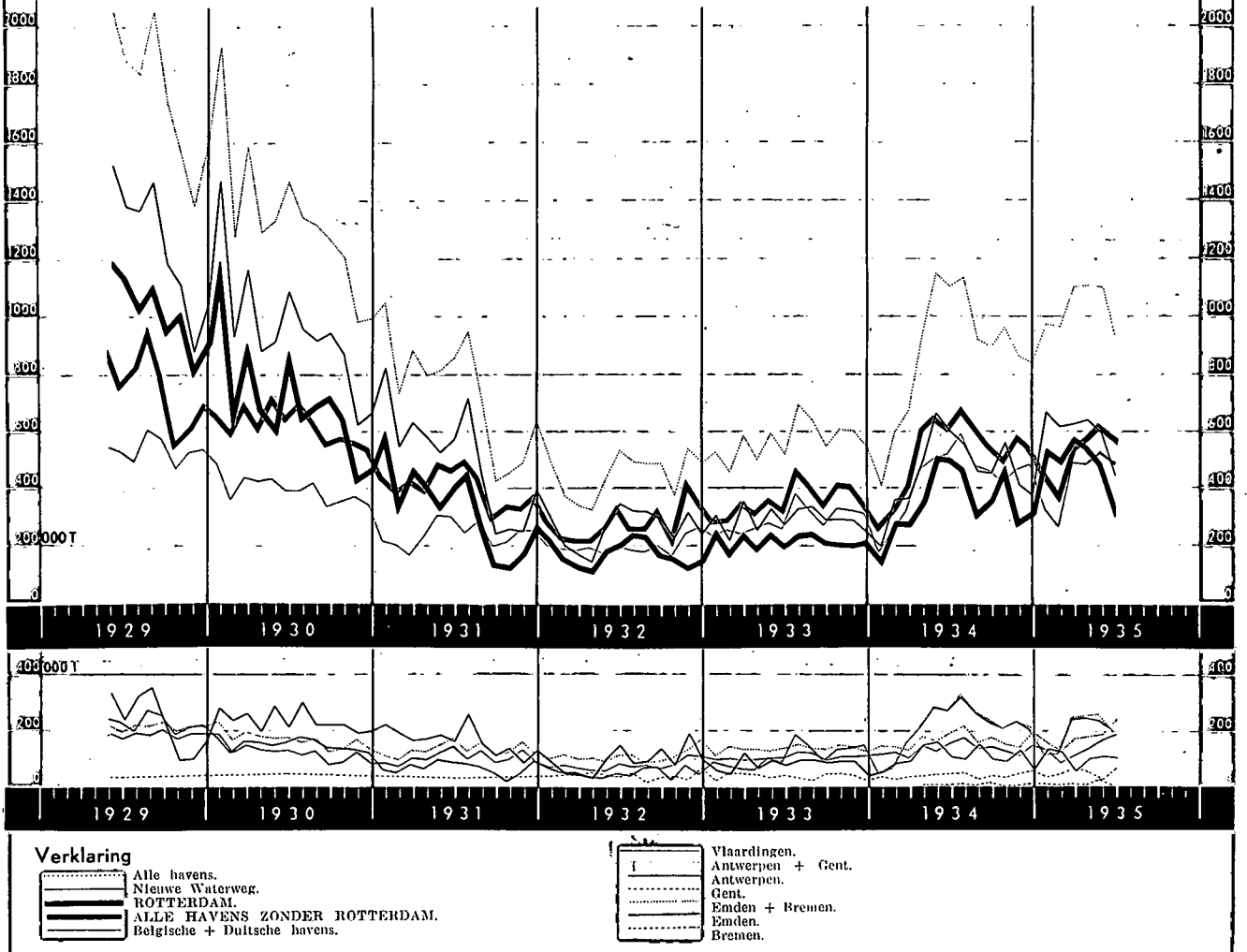
Terwijl aanvankelijk de aanvoeren over Rotterdam 200.000 à 250.000 ton per maand hooger lagen dan die in alle andere concurrerende havens samen, blijkt deze voorsprong sedert het einde van 1930 geheel verdwenen te zijn.

Kwam er vóór de crisis nog tweemaal zooveel erts te Rotterdam aan als in de Duitsche en Belgische Noordzee-havens samen, sedert de laatste maanden van 1931 is hieraan een eind gekomen. In de tweede helft van 1932 overtroffen de aanvoeren in de Duitsche en Belgische Noordzee-havens die te Rotterdam zelfs met gemiddeld een kleine 100.000 ton per maand. In de tweede helft van 1934 heeft dit verschijnsel zich herhaald. Het loopende jaar brengt dan, tengevolge van een tijdelijke inzinking van de ertsaanvoeren te Emden en te Antwerpen in de maanden Januari en Februari, een schijnbare opleving voor Rotterdam, maar deze kortstondige voorsprong slinkt weg in April en Mei en slaat in de maand Juni om in een nieuwen achterstand voor Rotterdam van 125.000 ton.

Terwijl in den laatsten tijd de ertsaanvoeren te Rotterdam in de beste maanden nog slechts de helft van die van 1929 bedroegen, overtroffen zij te Emden den stand van 1929 reeds vrij belangrijk en kwamen zij, vóór de devaluatie, te Antwerpen en te Gent (invoer + doorvoer) het peil van 1929 al vrij dicht nabij.

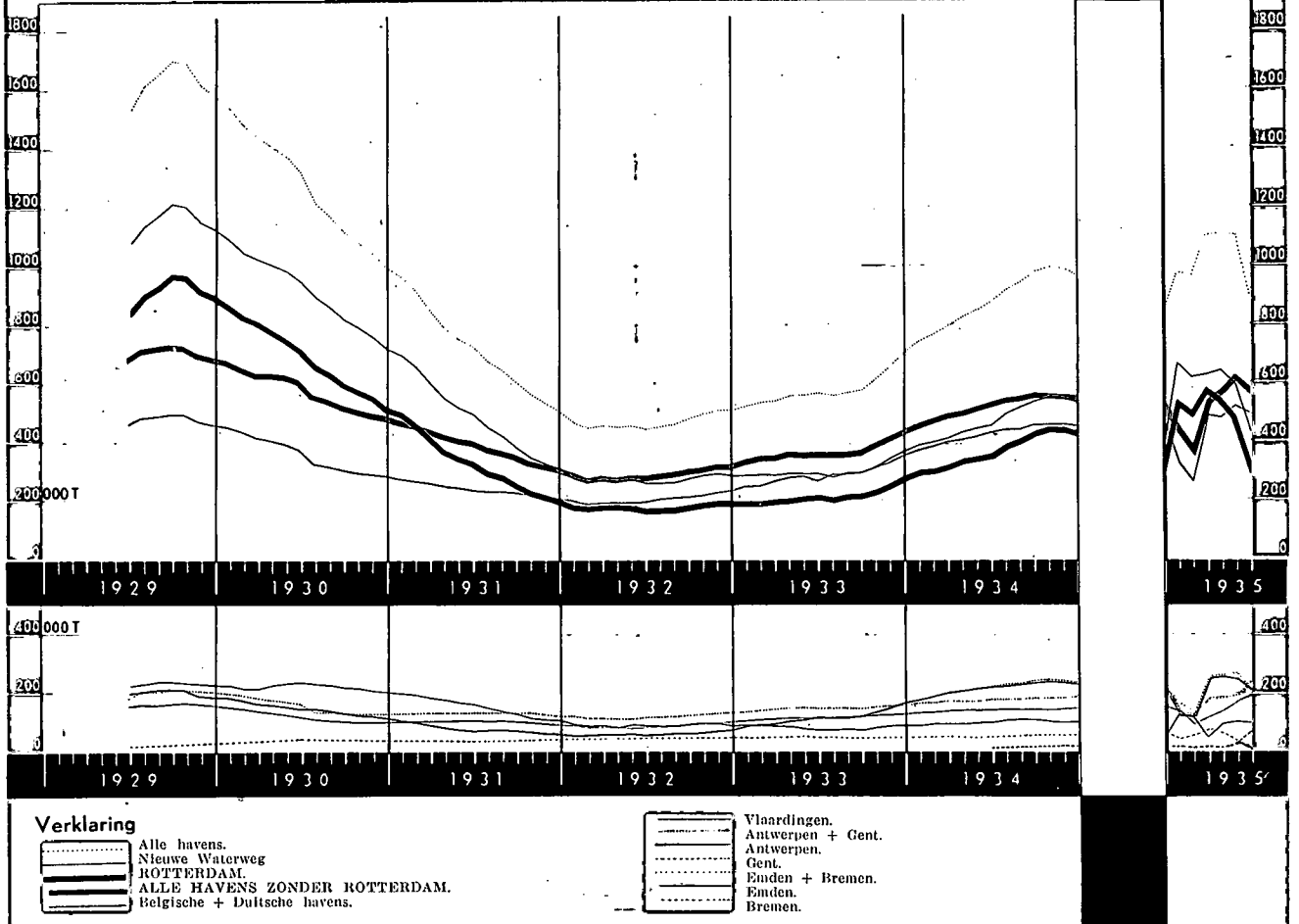

A ZEE. ERTSAANVOER: ALLE ERTSEN. MAANDCIJFERS IN 1000 TON

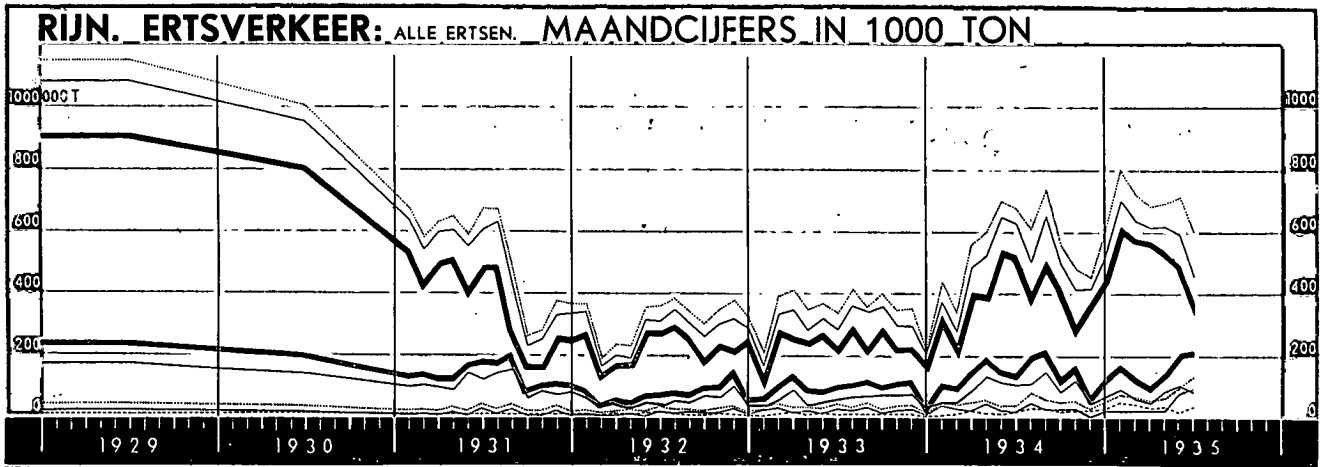
„ALLE HAVENS” = ROTTERDAM, OVERIGE NIEUWE WATERWEG-HAVENS, AMSTERDAM, ANTWERPEN, GENT, EMDEN, BREMEN EN HAMBURG

B ZEE. ERTSAANVOER: ALLE ERTSEN. TWAALFMAANDSGEMIDDELDEN

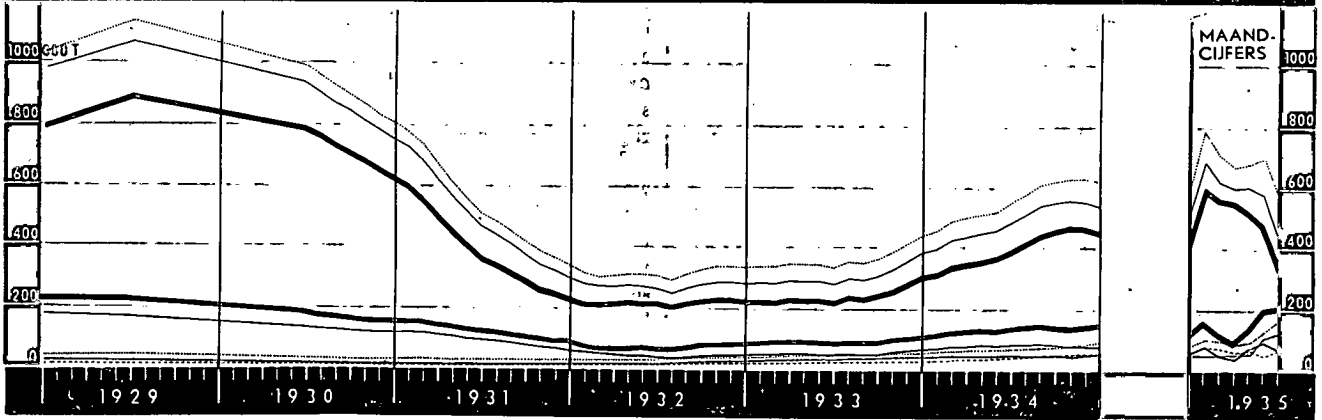
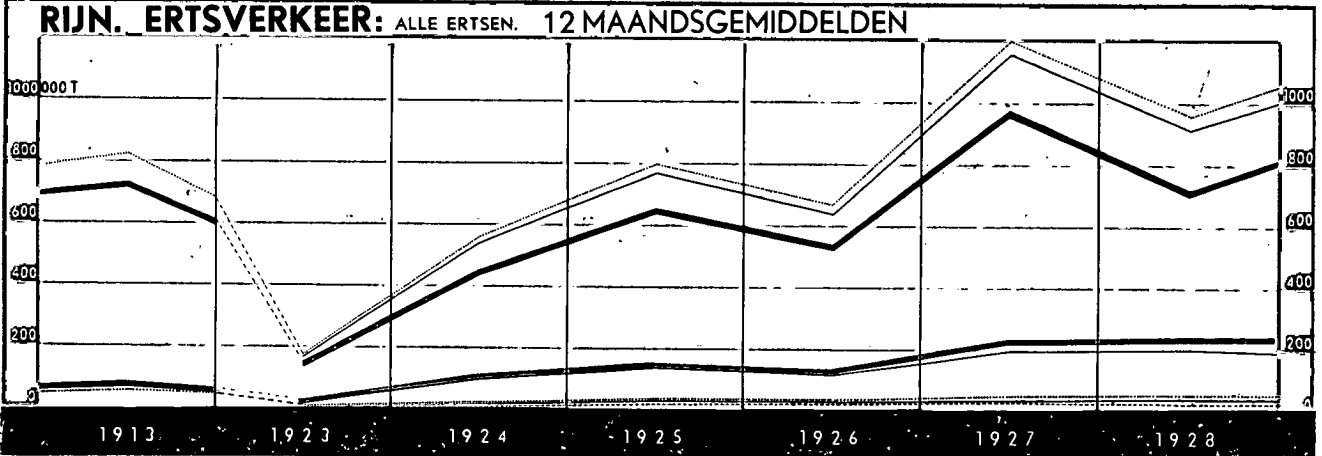

„ALLE HAVENS” = ROTTERDAM, OVERIGE NIEUWE WATERWEG-HAVENS, AMSTERDAM, ANTWERPEN, GENT, EMDEN, BREMEN EN HAMBURG

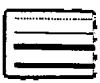
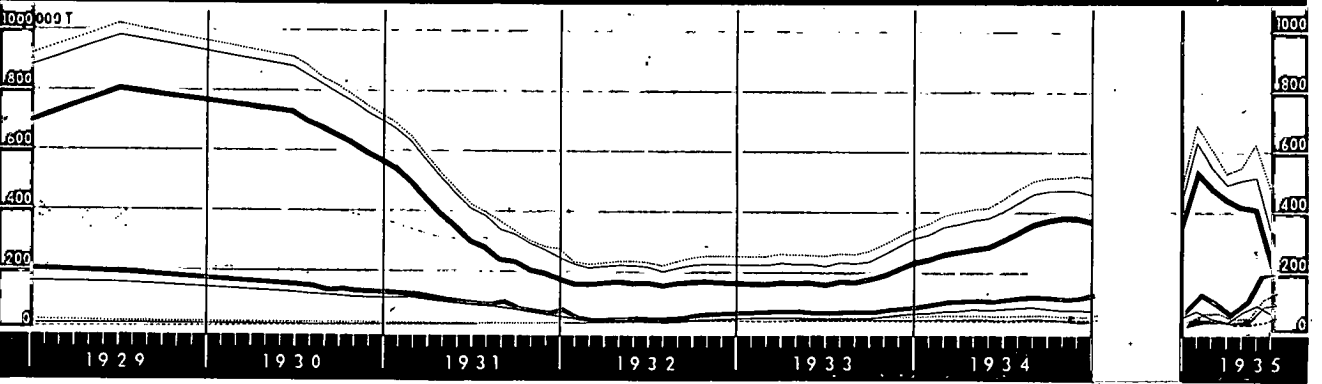
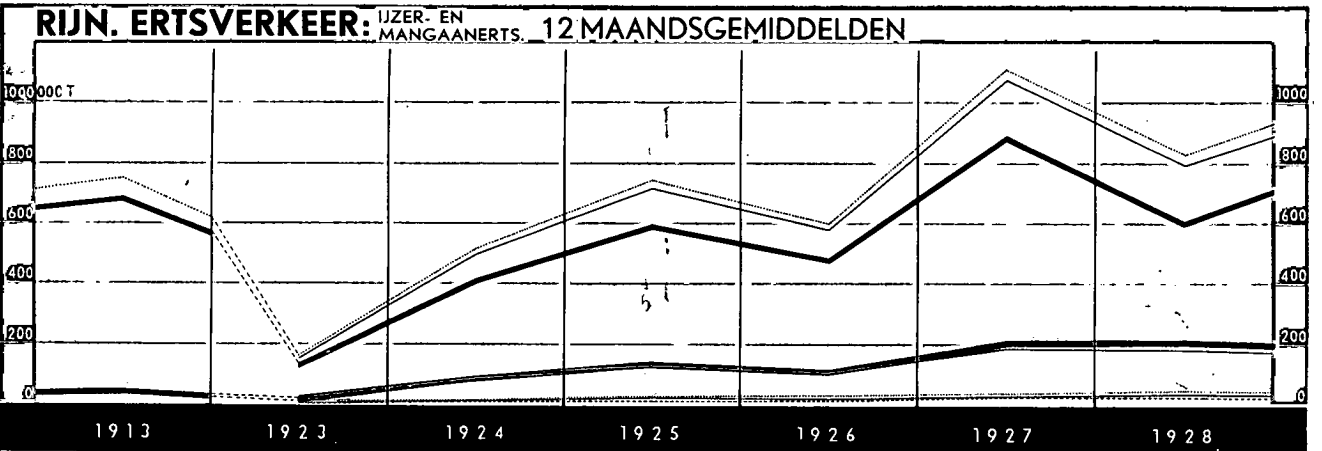
C

D

E

Totaal verkeer Lobith.
 Uit Nicuwe Waterweg-havens.
 Uit ROTTERDAM.
 Uit ALLE HAVENS ZONDER ROTTERDAM.

Uit Vlaardingen.
 Uit Antwerpen + Gent.
 Uit Antwerpen.
 Uit Gent.

MAAND-
 CIJFERS

De crisis bracht dus niet alleen een verschil in inzinking teweeg (Rotterdam werd veel zwaarder getroffen dan de concurrerende Deutsche en Belgische havens), maar tevens een belangrijke verkeersverschuiving ten nadeele van Rotterdam, in dezelfde richting, die zich in de eerste tien jaar ná den oorlog heeft afgeteekend. Door de crisis heeft deze voor Rotterdam 'zoo ongunstige tendens zich verder verscherpt. Grafiek B¹⁾, berekend volgens de methode der voortschrijdende twaalfmaandsgemiddelden, geeft een duidelijk beeld van deze ontwikkeling op langen termijn, ná uitschakeling van de seizoenschommelingen en van de onregelmatige schommelingen.

Het verloop van de roode krommen (= aanvoeren in de andere havens dan Rotterdam, resp. in de buitenlandse havens) ten opzichte van de zwarte Rotterdamse kromme, laat aan duidelijkheid niets te wenschen over.

Thans nog de devaluatie van de Belga.

Doordat Rotterdam's eertijds overheerschende positie als ertshaven in de laatste jaren geleidelijk aan was afgebokkeld ten gunste van Emden — sedert Juli 1933 in zeer versneld tempo — en langzaam aan ten gunste van Antwerpen en Gent, heeft de schok, teweeggebracht door de waardevermindering van de Belga en die Rotterdam onder andere omstandigheden voor een groot deel zou hebben opgevangen, een zoo diepen indruk in den lande kunnen teweegbrengen, dat het Nederlandsche „havengeweten” er als het ware door is wakker geschud. Het is duidelijk dat de haven van Rotterdam, als ertshaven, het nieuwe verlies niet blijvend kan lijden, wil zij als zoodanig niet voorgoed van het eerste plan verdwijnen. In Juni jl. werd over Antwerpen en Gent samen 235.000 ton erts aangevoerd, over Emden 200.000 ton en over Vlaardingen 100.000 ton. Over Rotterdam slechts 355.000 ton. Ging het in dit tempo verder, dan ware het met Rotterdam's beteekenis als ertshaven weldra gedaan. Zoo- ver zijn wij evenwel niet — nog niet.²⁾

¹⁾ Aan iedere grafiek, aangevende het werkelijke verloop der maandcijfers is een diagram toegevoegd met de gemiddelden over twaalf maanden. Buitendien is rechts, als aanvulling, telkens het verloop van de absolute maandcijfers over Januari/Juni 1935 herhaald.

²⁾ De grafieken geven het verloop aan van het ertsverkeer tot en met Juni jl. Intusschen zijn de cijfers voor de maand Juli bekend geworden.

Te Rotterdam is 430.000 ton erts verwerkt, iets meer dus dan in de slechte maand Juni (355.000 ton), maar toch nog ruim 100.000 ton minder dan de gemiddelde aanvoeren in de eerste vijf maanden van het loopende jaar (540.000 ton). Verleden jaar werd in Mei/Juli gemiddeld een half miljoen ton per maand gelost; in 1929 bijna een miljoen ton.

Te Antwerpen daarentegen, waar de ertsaanvoeren gestegen waren van 104.000 ton in Maart tot 126.000 ton in April, 158.000 ton in Mei en 178.000 ton in Juni, liepen zij verder op tot 260.000 ton. Dit is 100.000 ton meer dan in de zeer gunstige maand Juli 1934, toen te Antwerpen het peil van 1929 reeds was bereikt. Was het hoogste maandcijfer voor 1929 201.000 ton, in Juli jl. boekte Antwerpen een ertsverkeer van 260.000 ton. De Antwerpsche aanvoeren vertegenwoordigden dus 60 pCt. van de Rotterdamse tegen 50 pCt. in Juni, 32 pCt. in Mei, 34 pCt. in het jaar 1934 en 19 pCt. in 1929. Ondanks haar grooter verkeer in Juli jl. is de relatieve positie van de haven van Rotterdam er nog slechter op geworden.

Voeg bij die Antwerpsche ertsaanvoeren (260.000 ton) de 300.000 ton die te Emden en de pl.m. 60.000 ton die te Gent aankwamen, alsook de 100.000 ton Vlaardingsch verkeer, dan blijkt in Juli jl. in deze havens — ongerekend Amsterdam, Bremen en Hamburg — ongeveer 720.000 ton erts te zijn gelost, tegen slechts 430.000 ton te Rotterdam, of 40 pCt. minder! In het eerste halfjaar 1935 kwam in de genoemde havens 2.350.000 ton aan, te Rotterdam evenwel 2.700.000 ton of 15 pCt. meer, in 1929 zelfs 40 pCt. meer. In 1929 bedroeg het Rotterdamse aandeel in den totalen ertsaanvoer in de genoemde havens bijna twee derden, in de eerste helft van 1935 de helft, ondanks de zeer slechte maand Juni, in Juli jl. nog slechts een goed derde!

Maar ook indien, — wat meer overeenkomstig de werkelijkheid zal blijken te zijn — de in Juni zoo sterk gestegen krommen der Belgische havens in grafiek A. voor de volgende maanden een horizontale, ja zelfs een af en toe neergaande richting aanwijzen, is de bedreiging nog verontrustend genoeg. Men moet nl. de ontwikkeling op langen termijn zien, zooals deze, zeer ten nadeele van Rotterdam, uit grafiek B blijkt. Men bedenke hierbij, dat de uitwerking van de waardevermindering van de Belga nog slechts voor één of twee twaalfden in het verloop dezer krommen (einde 1934) tot uitdrukking komt.

Hoe zullen de ertsaanvoeren zich te Rotterdam en in de Duitsch/Belgische havens in de toekomst ontwikkelen? Het verleden kan wellicht een aanwijzing geven.

Het Dortmund-Emskanaal en de Reichsbahn.

Emden kreeg ruim dertig jaar geleden haar kanaal en haar haven. De resultaten waren tot 1913 verhoudingsgewijze nog gering te noemen, maar men had vasten voet gekregen. Te Rotterdam werden in 1912 de eerste laadbruggen in bedrijf gesteld. Emden volgde in den oorlog; thans staan er op de 760 m lange Erzkai 13 (9 van 12½—15 T. en 4 van 6½—9 T.) en aan de Aussenhafen 3, terwijl er buitendien nog eenige drijvende kranen zijn. Mede als gevolg hiervan konden de ertsaanvoeren over Emden zich tot de wereldcrisis gunstiger ontwikkelen dan vóór den oorlog. Na 1929 volgde de groote inzinking, maar met een openbaarde zich van 1933 af de invloed van de nationale Deutsche havenpolitiek, sedert jaren nagestreefd onder vorige regeeringen en onder het nieuwe regime consequent doorgevoerd.

De vergroting van het Dortmund-Emskanaal, de wensch om te komen tot decentralisatie van de industrie, de tariefpolitiek der Reichsbahn, de verdere uitwerking van de nationale verkeerspolitiek, alles wijst erop, dat het streven om van Emden een „deutsches Rotterdam” te maken nog niet als opgegeven is te beschouwen. In hoever de Reichsbahn voor erts-transporten over Emden beteekenis begint te krijgen, blijkt uit onderstaande cijfers.

Hoeveelheden erts uit Emden verzonden (in tonnen van 1000 kg).		
	langs het Dortmund-Emskanaal	per spoor
1929	2.100.000	143.000
1930	1.650.000	68.000
1931	690.000	63.000
1932	520.000	90.000
1933	1.040.000	125.000
1934	2.290.000	290.000
halfjaar 1935	916.000	282.000
Juli 1935	278.000	18.000

Stijgende invloed van de Belgische Rijnvaartpolitiek.

Zooals Emden uit het Noorden, dreigen Antwerpen en Gent uit het Zuiden. Is Antwerpen, vóór den oorlog, jaren achteraan gekomen met drijvende elevators, ook van laadbruggen — voorshands 4 stuks — werd de groote Belgische haven eerst in 1931, dus vele jaren na Rotterdam en Emden, voorzien. Twee nieuwe laadbruggen van 7½ T. zijn thans weer bijbesteld. Zal Antwerpen haar ertsdoorvoer naar Duitschland desondanks nog weten op te voeren, zooals het haar destijds met den graandoorvoer tot zekere hoogte gelukt is?

Over Antwerpen en Gent samen werden in 1929 578.000 ton erts Rijnopwaarts verscheept, in 1932 300.000 ton. In 1933 steeg deze hoeveelheid tot 415.000 ton om in 1934 615.000 ton te bereiken, een hoeveelheid grooter dan in het beste na-oorlogsche jaar 1929. In 1934 ging over Rotterdam nog slechts 4¼ miljoen ton, tegen bijna 11 miljoen ton in 1929! (Zie grafiek C).

Maar de stijging voor Antwerpen en Gent blijkt sedert einde 1934 pas voor goed te zijn begonnen: in het eerste halve jaar van 1935 is over de twee Belgische havens bijna evenveel erts Rijnopwaarts

verscheept als in het heele jaar 1929 en bijna tweemaal zooveel als in het overeenkomstige tijdvak van 1934!

Ertsverkeer Rijnopwaarts in tonnen van 1000 kg volgens havens van herkomst. Zie grafiek C.

	Antwerpen + Gent		Waarvan in 1935 over:		Rotterdam 1935
	1934	1935	Antwerpen	Gent	
Januari	50.000	76.000	25.000	51.000	546.000
Februari	42.000	69.000	24.000	45.000	510.000
Maart	50.000	59.000	24.000	35.000	590.000
April	58.000	65.000	25.000	40.000	557.000
Mei	40.000	103.000	81.000	22.000	497.000
Juni	40.000	138.000	98.000	40.000	355.000
Halfjaar	280.000	510.000	276.000	233.000	3.055.000
Juli	80.000	125.500	82.500	43.000	390.000

De verhouding van de Belgische havens tot Rotterdam in het ertsverkeer Rijnopwaarts was in 1929 1:19, evenals vóór den oorlog. De twaalfmaandsgemiddelden in grafiek D geven dezen enormen voorsprong van Rotterdam duidelijk aan. Voor het jaar 1934 was dit verhoudingscijfer reeds ingekrompen tot 1:7½, voor het eerste halfjaar 1935 tot 1:6. De afzonderlijke maanden van het tweede kwartaal 1935 toonen een ontwikkeling van het verhoudingscijfer, die nog veel nadeeliger is voor Rotterdam: April 1:8, Mei 1:4½, en Juni 1:2½. Een verhouding achtmaal ongunstiger voor Rotterdam dan in 1929!

De ertssoorten, die deze enorme verschuiving hebben teweeggebracht, zijn ijzer- en mangaanerts. Zij vertegenwoordigden in 1929 9/10 en in 1934 8/10 van het totale ertsverkeer langs den Rijn. De krommen voor ijzer- en mangaanerts, weergegeven in grafiek E, hebben een zelfde, ja een nog scherper verloop dan die voor alle ertsen in grafiek D.

Uit Antwerpen en Gent is in Januari/Juni 1935 10 pCt. ijzer- en mangaanerts meer naar den Rijn verscheept dan in het geheele jaar 1934.

Doordat de Belgische havens in 1935 juist het ijzer- en mangaanerts — specifiek Rotterdamsche transporten — tot zich getrokken hebben, zijn de verhoudingscijfers Belgische havens: Rotterdam voor deze beide ertssoorten nog veel ongunstiger voor Rotterdam dan voor alle ertsen samen. Zij bedroegen voor 1913 1:20 evenals voor 1928, voor 1934 1:12, voor het eerste halfjaar 1935 1:7 en voor de maanden April, Mei en Juni resp. 1:13, 1:4½ en 1:2½.

Verkeer van ijzer- en mangaanerts Rijnopwaarts (in tonnen van 1000 kg) volgens havens van herkomst.

	Antwerpen + Gent		Waarvan in 1935 over:		Rotterdam 1935
	1934	1935	Antwerpen	Gent	
Januari	15.000	46.000	19.000	27.000	552.000
Februari	34.000	49.000	21.000	28.000	501.000
Maart	35.000	30.000	16.000	14.000	458.000
April	47.000	34.000	21.000	13.000	435.000
Mei	18.000	94.000	74.000	20.000	426.000
Juni	28.000	122.000	82.000	40.000	274.000
Halfjaar	177.000	375.000	233.000	142.000	2.647.000
Juli	53.000	93.000	56.000	37.000	310.000

In de eerste zes maanden van 1935 is dus 375.000 ton of 10 pCt. meer ijzer- en mangaanerts over Antwerpen en Gent naar den Rijn verscheept dan in het geheele jaar 1934 (340.000 ton) en bijna evenveel als in de twaalf maanden van de gunstige jaren 1928 of 1913 (pl.m. 400.000 ton). Te Rotterdam werd in hetzelfde tijdvak nog 850.000 ton minder Rijnopwaarts verzonden dan in het heele jaar 1934, toen de verwerkte hoeveelheden nauwelijks een derde van die van 1929 en niet eens 40 pCt. van die van 1913 bedroegen.

Een verdere ontwikkeling in deze richting, en de haven van Rotterdam, die vóór den oorlog en ook nog

in 1928/1929 twintigmaal meer ijzer- en mangaanerts Rijnopwaarts vervoerde dan alle Belgische havens samen, ziet, voor het ertsvervoer, haar plaats als Rijnhaven door Antwerpen en Gent ingenomen. Het is duidelijk, dat het zoover niet behoef te komen, alvorens op dit gebied een noodtoestand voor Rotterdam kan worden aangetoond. De Belgische curve behoef niet verder meer te stijgen, mag zelfs weer iets beneden het peil van Juni jl. zakken en de Rotterdamsche kromme mag in de komende maanden iets boven het lage punt van Juni uitgaan: de positie van Rotterdam als ertshaven aan den mond van den Rijn zal er niet minder ernstig om blijven.

W. VAN LOOVEREN.

BEDRIJFSTELLING.

De eersteling van een nieuwe serie publicaties¹⁾ van het Centraal Bureau voor de Statistiek ligt voor ons: de eerste band van Deel I van de Uitkomsten der Bedrijfstelling, welke bij de jaarwisseling van 1930 en 1931 in ons land is gehouden. Deze band betreft de nijverheid; de tweede band, welke waarschijnlijk spoedig volgt, zal de overige bedrijfsgroepen omvatten, w.o. de zoo belangrijke handels- en winkelbedrijven. Zooals bekend, bleef de Landbouw buiten de telling.

Ongetwijfeld zullen zeer velen met belangstelling van het thans verschenen omvangrijke cijfermateriaal kennis nemen, want al zijn de voorloopige uitkomsten van de voornaamste bedrijven geleidelijk in het Maandschrift en ten deele ook in afzonderlijke publicaties bekend gemaakt, het waren dan toch maar totaalcijfers voor het geheele Rijk, terwijl voor gemeente- en provinciale besturen, voor Kamers van Koophandel, voor streekplancommissies en in het algemeen voor hen, die zich met economische en sociale studies over een beperkt gebied dan het geheele land bezig houden, juist de thans gepubliceerde cijfers van het grootste belang zijn.

Voor elke der 325 industriële bedrijfsgroepen vindt men de cijfers van elke provincie en van elke gemeente met 10.000 en meer inwoners afzonderlijk; voor de kleinere gemeenten zijn zij per provincie samengevat. Het ligt in het voornemen later voor de belangrijkste bedrijfsgroepen ook nog de voornaamste gegevens per economisch-geographisch gebied bekend te maken.

Het thans verschenen deel geeft feitelijk alleen tabelwerk. De verdere verwerking der gegevens en ook de beschrijving van de methode der Bedrijfstelling zullen in Deel III hun plaats vinden. De tabellen zijn echter vergezeld van tal van toelichtingen, welke noodig zijn tot juist begrip van de cijfers.

Deel I betreft de vestigingen, wel te onderscheiden van de ondernemingen. Als vestiging is beschouwd elke afzonderlijk gelegen fabriek, werkplaats, winkel, kantoor, fabrieken, enz., die één gebouwencomplex vormden, zijn dus als één vestiging geteld.

De vestigingen zijn ingedeeld naar de hoofdbedrijven. De tabellen geven dus geen overzicht van het aantal malen, dat een bedrijf, hetzij als hoofd-, hetzij als nevenbedrijf werd uitgeoefend. Hiervoor zal men de tabellen van de „technische eenheden” in Deel II moeten raadplegen. Evenwel is in Deel I in noten melding gemaakt van de voornaamste nevenbedrijven in elke gemeente, terwijl ook aangegeven is — maar dan alleen in totaal voor het Rijk — hoeveel malen elk van de verschillende bedrijven als nevenbedrijf aan het bedrijf in kwestie verbonden was (met vermelding van het aantal in het nevenbedrijf werkzame personen).

De tabellen geven voor elk bedrijf alle daarin werkzame personen; dus ook de echtgenote en kinderen

¹⁾ Als voorloopers verschenen in 1931 en 1932 de Uitkomsten van de telling der Zeevisserij en der Zeescheepvaart.

TABEL I.

No.	Bedrijfsklasse	Aantal vestigingen		Aant. daarin werkzame personen		Aant. daarin werkzame vrouwen (begrepen in kolom 5)		Aantal vestigingen waarin vrouwen werkzaam zijn		Indeeling personeel		Leeftijd personeel						Vestigingen met						Aantal vestigingen zonder krachtwerk.		Aantal pers. daarin werkzaam		Totaal vermogen in krachtw., geen electromotoren zijnde		Electromotoren waarvan gedreven door gekochten stroom	
		Aantal	pk	Aantal	pk	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	m. d. 200 p.	pk	Aantal	pk		
I.	Aardew., glas, kalk, steenen.	1114	39715	1438	5439	32838	7052	1250	24834	968	5481	130	132	284	898	147	1131	337	9227	190	16764	24	11563	340	1371	25599	4401	57855	3746	52188	
II.	Diamant en andere edelsteen.	324	1750	407	196	1147	137	27	877	116	578	15	159	113	326	25	181	21	416	5	417	1	251	290	1141	369	970	369	970		
III.	Grafische bedrijven.	3372	36776	3915	9009	23852	7422	1992	19876	2452	4723	311	974	1310	3953	465	3533	480	10191	123	10919	20	7206	1449	2820	11690	27184	11318	26153		
IV.	Bouw- en aandrijvingen, fotogr. verwante bedr.	40612	155484	46772	64711	102241	22713	720	102557	3886	24640	968	17429	17768	50783	3316	24699	1898	36636	179	15601	22	10336	33774	91343	15968	70289	15928	70061		
V.	Chem. nijverh.	2416	23858	2647	9036	12175	2866	2053	12609	2779	3307	244	869	850	2628	395	2961	219	4529	60	5723	23	7148	1904	5904	79929	4058	32345			
VI.	Hout-, kurk-, stroo- en kleding en reiniging	10390	49417	11381	7472	30564	10902	918	27692	1122	8477	306	4778	3771	10782	718	5434	632	14135	118	10008	13	4280	7090	36997	12671	65412	10936	51913		
VII.	Kunstuifverh.	28777	106043	30313	8114	66616	9618	25747	29644	26870	10010	3154	14324	11768	32362	1430	10698	1048	22393	188	16345	1	8921	25568	8012	13632	7483	11992			
VIII.	Leder, wasdoek, rubber, turf, Metaalnijverh., scheeps- en ruitgebouw.	305	968	54	78	538	153	51	530	51	173	10	176	88	200	19	144	22	388	—	—	—	275	668	—	83	83	44	83		
IX.	Oer-, steenkolen, Metaalnijverh., scheeps- en ruitgebouw.	14823	40293	15508	2620	22165	6213	2454	20077	2448	8673	428	9966	4305	10985	260	1877	203	4962	76	7402	13	5101	10321	13499	13361	28565	7803	20121		
X.	Oer-, steenkolen, Metaalnijverh., scheeps- en ruitgebouw.	1310	53794	1629	8723	43442	6320	507	40363	1141	5313	150	344	510	1554	160	1216	228	5158	51	4321	17	41201	923	4183	278541	4772	245470	1348	94104	
XI.	Oer-, steenkolen, Metaalnijverh., scheeps- en ruitgebouw.	27625	211439	30051	35333	145855	44157	7454	126101	8361	24414	952	10373	13831	38276	1734	12742	1264	26636	293	28657	130	94757	17771	39396	92410	61049	57400	296668		
XII.	Papier.	744	18504	891	4463	13150	3157	2885	9196	1188	2031	47	235	223	693	79	612	119	2833	69	6863	19	7288	394	886	108266	5461	95507	3027	26224	
XIII.	Textielnijverh.	1334	82143	29952	11986	68445	10778	16894	33190	12492	8223	566	437	386	1084	83	612	148	4452	148	15913	103	59645	579	1148	144292	18551	88485			
XIV.	Gas- en electric.	534	19288	643	10440	8316	1093	90	14483	497	3100	56	15	200	659	84	663	159	3278	58	5830	5	8543	3587	1260650	4552	84500	1766	14322		
XV.	Voed.- en genot.	23702	192651	25907	48705	118039	30285	16192	100516	17522	25029	3107	3538	15342	48015	2614	19219	1730	36000	370	34673	108	51206	8975	28305	230046	37909	262763	30920	175646	
XVI.	Voed.- en genot.	157022	1031123	171571	41257	173455	162865	79234	562515	81893	134172	10444	63749	70749	203258	11529	85722	8537	181534	1928	179436	530	317424	109925	262927	2369609	220570	1552583	174697	961275	

van het bedrijfshoofd, die geregeld werk verrichtten. Daarbij is onderscheid gemaakt naar bedrijfshoofden, personeel in algemeenen dienst (kantoor-, technisch-, onderhoudspersoneel, e.d.) en personeel in het eigenlijk bedrijf, zij welke laatste categorie zij gerekend zijn, die krachtens hun aard behooren tot het bedrijf, waarin zij werkzaam zijn; zoo de timmerman in den timmerwinkel, de chauffeur in het autoverhuurbedrijf. (De timmerman en de chauffeur van een cacao-fabriek daarentegen behooren tot het personeel in algemeenen dienst).

Verder zien wij de personen ingedeeld naar geslacht en 3 leeftijdsgroepen. Vermeld is het aantal vestigingen zonder krachtwerktuig met het aantal daarin werkzame personen. Met betrekking tot de machine-installatie is aangegeven het totaal vermogen van de stationnaire krachtwerktuigen, behalve de electromotoren. Van deze laatsten vinden wij vermeld het totaal aantal met hun gezamenlijk vermogen in pk en bovendien aantal en pk van de door gekochten stroom gedreven electromotoren.

In verband met aard en omvang van het materiaal moeten wij den lezer naar de publicatie zelve verwijzen. *) Zelfs het overnemen van de Rijkstotalen van de 325 nijverheidsgroepen zou een aanmerkelijke plaats innemen. Vandaar dat wij, om toch iets te geven, de Rijkstotalen dier groepen hebben samen-gevat tot de 17 gebruikelijke industrieele bedrijfsklassen (Tabel I). Hierbij mag een waarschuwing niet achterwege blijven. Eerstens zijn die klasstotalen niet steeds volledig, daar blijkens de toelichting enkele bedrijven weggelaten zijn. En verder is dubbel-telling van sommige personen niet uitgesloten, omdat de seizoenbedrijven geteld zijn tijdens het volle seizoen en niet, zooals de andere bedrijven, op 31 December.

Met deze restricties houde men dus rekening bij beschouwing van nevenstaande cijfers, die overigens wel een algemeenen indruk geven.

Blijkens de tabel waren gemiddeld per vestiging dus 6,6 personen werkzaam.

In 40,6 pCt. der vestigingen was 1 persoon werkzaam (met 6,2 pCt. van het aantal werkzame personen), in 45,1 pCt. 2—5 personen (met 19,7 pCt.), in 7,3 pCt. 6—10 personen (met 8,3 pCt.), in 5,4 pCt. 11—50 personen (met 17,6 pCt.), in 1,2 pCt. 51—200 personen (met 17,4 pCt.) en in 0,4 pCt. meer dan 200 personen (met 30,8 pCt.).

Van alle werkzamen waren 16,8 pCt. bedrijfshoofden, 16,3 pCt. personeel in algemeenen dienst en 66,9 pCt. personeel in het eigenlijk bedrijf werkzaam.

De vrouwen maakten 16,6 pCt. uit van alle werkzamen.

Van de mannen was 19 pCt. beneden 21 jaar, 65,4 pCt. van 21—49 jaar en 15,6 pCt. 50 jaar of ouder.

Voor de vrouwen waren deze percentages 46,2, 47,7 en 6,1.

In 70 pCt. der vestigingen was geen krachtwerktuig aanwezig; daarin werkten 25 pCt. van alle werkzame personen.

Het gemiddeld aantal personen in de vestigingen zonder krachtwerktuig bedroeg 2,4; in de vestigingen met krachtwerktuig 16,3.

Het vermogen van de stationnaire krachtwerktuigen, excl. de electromotoren, bedroeg 2.370.000 pk. De totale primaire kracht, verkregen door optelling van het vermogen der stationnaire krachtwerktuigen en dat der electromotoren gedreven door gekochten stroom, bedroeg 3.331.000 pk.

Geteld zijn in totaal 221.000 electromotoren met 1.553.000 pk. Hierin waren begrepen 175.000 motoren (met 961.000 pk) gedreven door gekochten stroom; derhalve waren er 46.000 motoren (met 591.000 pk) met door de vestigingen zelf opgewekten stroom gedreven.

*) Alg. Landsdrukkerij. Deel I, Band I (Nijverheid) en de nog te verschijnen Band II (Handel, enz.) tezamen f 5.

Bedrijfsklasse	Personen													Vestigingen met														
	Gemiddeld aantal personen per vestiging	% vrouwen van het totaal aantal werkzame personen vestigingen, waarin vrouwen werkzaam waren	Totaal			Mannen			Vrouwen			1 per- soon.	2-5 pers.	6-10 pers.	11-50 pers.	51-200 pers.	meer d. 200pers.	% der werk- zame personen onder krachtverl. uig.	% daarin werkzame per- sonen van het totaal Gem. aantal personen in de vestigingen zonder krach- verl. uig.	Gem. aantal personen in de vestigingen met krach- verl. uig.								
			% personeel in alg. dienst	% personeel in eigent. bedrijf	% beneden 21 jaar	% 21-49 jaar	% 50 jaar of ouder	% beneden 21 jaar	% 21-49 jaar	% 50 jaar of ouder	% der vestigingen	% der werk- zame personen	% der vestigingen	% der werk- zame personen	% der vestigingen	% der werk- zame personen	% der vestigingen				% der werk- zame personen							
I.....	35,7	5,9	21,3	3,6	13,7	82,7	18,9	66,4	14,7	53,2	41,2	5,6	11,9	0,3	25,5	2,3	13,2	2,8	30,2	23,2	17,1	42,3	2,1	29,1	30,5	34,5	4,-	49,8
II.....	5,4	9,-	17,3	23,2	11,2	65,6	8,6	55,1	36,3	17,1	73,4	9,5	49,1	9,1	34,9	18,6	7,7	10,3	6,5	23,8	1,5	23,9	0,3	14,3	89,5	65,2	3,9	17,9
III.....	10,9	12,9	36,6	10,7	24,4	64,9	23,2	62,1	14,7	41,9	51,6	6,5	28,9	2,6	38,8	10,7	13,8	9,6	14,2	27,7	3,7	29,8	0,6	19,6	43,-	7,7	1,9	17,7
IV.....	3,8	3,6	7,9	30,-	4,2	65,8	15,2	68,4	16,4	12,9	69,7	17,4	42,9	11,2	43,8	32,7	8,2	15,9	4,7	23,6	0,4	10,-	-	6,6	83,2	58,7	2,7	9,4
V.....	9,9	21,3	46,5	11,1	37,9	51,-	15,3	67,1	17,6	40,4	54,8	4,8	36,-	3,6	35,2	11,-	16,3	12,4	9,1	19,-	2,4	24,-	1,-	30,-	78,8	24,7	3,1	35,1
VI.....	4,9	4,7	10,8	23,-	15,1	61,9	23,2	58,8	18,-	39,1	47,8	13,1	47,6	9,7	37,6	21,8	7,2	11,-	6,3	28,5	1,2	20,3	0,1	8,7	70,7	29,5	2,1	11,9
VII.....	3,7	53,1	47,7	28,9	7,7	63,4	19,5	60,2	20,3	46,1	48,2	5,7	49,8	13,6	40,9	30,8	5,-	10,2	3,6	21,3	0,7	15,6	-	8,5	88,8	51,5	2,1	15,9
VIII.....	3,2	11,6	17,7	36,3	8,1	55,6	17,9	61,9	20,2	45,5	45,5	9,-	57,7	18,2	28,9	26,9	6,2	14,9	7,2	40,-	-	-	-	90,2	69,-	2,4	10,-	
IX.....	2,7	13,2	11,1	38,5	6,5	55,-	17,8	57,4	24,8	46,-	46,-	8,-	67,2	24,7	29,-	2,2	1,8	4,7	1,4	12,3	0,5	18,4	0,1	12,7	69,6	33,5	1,3	0,59
X.....	41,1	3,3	27,7	3,-	16,2	80,8	12,2	77,6	10,2	28,2	63,5	8,3	26,3	0,6	38,9	29,9	12,2	2,3	17,4	9,6	3,9	8,-	1,3	76,6	70,5	7,8	4,5	128,2
XI-XIII.....	7,7	7,9	16,4	14,2	16,8	69,-	22,7	64,8	12,5	44,4	49,9	5,7	37,5	4,9	50,1	18,1	6,3	6,-	4,6	12,6	1,1	13,6	0,4	44,8	64,3	18,6	2,2	17,5
XIV.....	24,9	22,3	36,-	4,8	24,1	71,1	22,-	63,9	14,1	70,-	28,8	1,2	31,6	1,3	30,-	3,7	10,6	3,3	16,-	15,3	9,3	37,-	2,5	39,4	53,-	4,8	2,2	50,3
XV.....	61,6	36,5	53,6	2,1	14,6	83,3	20,7	63,6	15,7	56,4	41,7	1,9	32,8	0,5	28,9	1,3	6,2	0,7	13,3	5,4	11,1	19,4	7,7	72,7	43,4	1,4	2,-	107,3
XVI.....	36,1	3,3	33,3	2,8	54,1	43,1	5,9	77,5	16,6	14,-	77,3	8,7	2,8	0,1	37,5	3,4	15,7	3,4	29,7	18,6	10,9	30,2	3,4	44,3	50,9	18,6	13,2	59,9
XVII.....	8,1	19,1	54,-	13,4	25,3	61,3	19,4	64,5	16,1	44,-	47,6	8,4	14,9	1,8	64,7	24,9	11,-	10,-	7,3	18,7	1,6	18,-	0,5	26,6	37,9	14,7	3,2	11,2
	6,6	16,6	26,3	16,8	16,3	66,9	19,-	65,4	15,6	46,2	47,7	6,1	40,6	6,2	45,1	19,7	7,3	8,3	5,4	17,6	1,2	17,4	0,4	30,8	70,-	25,5	2,4	16,3

Voor de gegevens van elke bedrijfsklasse afzonderlijk zij verwezen naar tabel II.

Tenslotte zij er uitdrukkelijk de aandacht op gevestigd, dat de uitkomsten van de Bedrijfstelling onvergelykbaar zijn met die van de Beroepstelling.

Bij de Beroepstelling worden alleen de personen geteld, bij de Bedrijfstelling daarentegen de ondernemingen en hun samenstellende deelen. De werklozen bijv. zijn dus niet opgenomen in de Bedrijfstelling. Iemand, die aan het hoofd staat van twee of meer ondernemingen, komt in de Bedrijfstelling twee of meermalen voor, in de Beroepstelling daarentegen slechts éénmaal. In de Bedrijfstelling zijn verder de in een onderneming werkzame personen gerangschikt naar de gemeente, waarin de onderneming gevestigd is; bij de Beroepstelling daarentegen naar de gemeente, waar zij zijn gedomicilieerd. Er zijn uiteraard nog meer verschillen, waarop thans niet verder zal worden ingegaan.

Wij eindigen met de aandacht te vestigen op de zeer uitvoerige, systematische en alfabetische bedrijfsnomenclatuur, die aan de statistiek is toegevoegd.

v. D. v. I.

BEWAPENINGSCONJUNCTUUR EN METAALPRIJZEN.

Sedert den aanvang van dit jaar beweegt de metaalmarkt zich in sterk opwaartsche richting, hetgeen in den laatsten tijd tot topkoersen heeft geleid. Gebeurtenissen zoals de ontbinding van het internationale zinkkartel in het begin van dit jaar, de pepercrisis met haar gevolgen voor groote metaalfirma's in Maart, de valuta-onzekerheid sedert April, de kom van de NIRA-beslissing in Juni, welke aan de pas in April gesloten koperovereenkomst haar basis dreigde te ontnemen, en tenslotte de sterke vermindering van de tinrestrictie in Augustus bewerkten slechts voorbijgaande onderbrekingen in de stijgende beweging van de prijzen. Koper steeg van het begin van het jaar tot einde Augustus met 15,9 pCt., zink met 24,2 pCt. en lood zelfs met 51,5 pCt. Slechts de tinprijs, welke door de buitengewoon strenge handhaving van het kartel reeds tevoren op het hoogste niveau werd gehouden, is als gevolg van de jongste productieuitbreiding zelfs gedaald, de locoprijs met 3,5 pCt. en de 3-maandsprijs met 6,7 pCt. Uit de volgende berekening van de noteringen te Londen volgens maandgemiddelden, waarbij de cijfers van het vorige jaar ter vergelijking werden gevoegd, blijkt de hausse van de metalen zeer duidelijk:

Metaalprijsen te Londen (maandgemiddelden)

	1934					1935				
	Jan.	Apr.	Juli	Oct.	Dec.	Jan.	Apr.	Juli	Aug.	
Electrol.koper	36	36,3	31,7	29,9	31,3	31,5	35,1	34,6	36,5	
Lood	11,3	11,5	10,8	10,4	10,3	10,3	13,2	14,5	15,6	
Zink	14,7	14,9	13,5	12,2	11,7	12,0	12,9	14,1	14,9	
Tin (loco)	227	239	231	231	228	231	224	233	223	
„ (3 mnd.)	227	238	230	229	229	229	220	223	213	

Wanneer men tracht de gemeenschappelijke oorzaken voor deze opwaartsche beweging te vinden, dan valt in de eerste plaats de bewapening in Europa op; waardoor een massale behoefte aan koper, lood, zink, nikkel en antimonium, in mindere mate daarentegen aan tin, is ontstaan. Het is zeer moeilijk, dezen invloed van de bewapening rechtstreeks vast te stellen, indien men geen rekening houdt met enige duidelijke waarneembare, bijzonder groote bestellingen van Italië of met de gepubliceerde overeenkomst, welke de Fransche regeering met de Chileensche inzake het aanhouden van een blijvende koperreserve in Frankrijk heeft gesloten. Doch ook wanneer de invloed van de bewapeningaankopen op de metaalmarkt niet rechtstreeks kan worden bepaald, valt niet te ontkennen, dat deze beslissend was voor de toeneming van de behoefte, welke sedert het begin van het jaar op alle markten blijkt en welke geenszins door de invoerbepalingen en de valutamoelijkheden van Duitsland en Italië werd verhinderd. Vormde dus de toeneming van het verbruik, waartoe voornamelijk in de Vereenigde Staten ook de toenemende vraag van de vredesindustrie (automobilconjectuur) zal hebben bijgedragen, de voornaamste basis voor de prijsontwikkeling, zoo is er toch een reeks feiten van de zijde der productie en de distributie bij gekomen, welke detaillering de ontwikkeling beter zal kunnen weergeven.

In het begin van het jaar was op de kopermarkt overeenstemming bereikt tusschen bijna alle belangrijke producenten omtrent den afzet buiten Amerika, welke regeling feitelijk daarop neerkwam, dat de Vereenigde Staten, door inkrimping van hun maandelijksche uitvoeren tot eenige duizenden tonnen, de wereldmarkt aan de Zuid-Amerikaansche, Afrikaansche en Europeesche producenten overlieten. Zij konden dit te eerder doen, omdat zij tegen loonende prijzen verzekerd waren van hun enorme binnenlandsche markt, door de beschermende invoerrechten van 4 cents en door de „blue eagle“-wetgeving. De overeenkomst was echter nauwelijks in werking, toen de beslissing van het Hoogste Gerechtshof, welke de buiten werking stelling van de NIRA-codes tengevolge had, alle internationale overeenkomsten dreig-

de omver te werpen. Deze vrees bleek echter tot dusverre ongegrond, alhoewel zij nog niet definitief is verdwenen, en bij een slechter worden van de marktverhoudingen ieder oogenblik weer naar voren kan komen. Het invoerrecht, dat einde Juli afliep, werd verlengd, terwijl de grootere producenten zich onder deze omstandigheden verplichtten de codebepalingen vrijwillig na te leven, hoewel een officieele kartelvorming tengevolge van de Amerikaansche antitrustwetgeving niet mogelijk was. De binnenlandsche prijs in Amerika werd weliswaar aanvankelijk met het oog op het niet-„blue-eagle“-koper, dat door de uitspraak over de NIRA-wetgeving weder geschikt was geworden voor de markt, van 9 tot 8 cents verlaagd, doch de stijgende vraag maakte spoedig weer een prijscorrectie tot $8\frac{1}{2}$ cent mogelijk, zoodat de binnenlandsche prijs voortdurend boven de exportpariteit kon worden gehandhaafd, waardoor geen druk op den export door den Amerikaanschen producent kon worden uitgeoefend.

Door het ontbreken van de concurrentie van Amerikaansche outsiders werden ook de andere landen in staat gesteld zich aan hun kartelverplichtingen te houden. Het is echter zeer de vraag, wat er met dit kartel zal gebeuren, wanneer hetzij de binnenlandsche behoefte afneemt, of de buitenlandsche zoo stijgt, dat uitvoeren voor de Amerikaansche producenten rendabel wordt. Voorloopig bestaat er stellig weinig aanleiding voor een dergelijke vrees, daar de Amerikaansche productie sedert 1929 aanzienlijk bij de behoefte is ten achter gebleven, hetgeen tot een sterke vermindering van de binnenlandsche voorraden heeft geleid.

Amerikaansche koperstatistiek.
(in 1000 short tons).

	1929	1930	1931	1932	1933	1934
Productie	1.026	711	525	255	234	226
Consumptie	1.119	809	601	336	382	440
Voorraden	403	533	636	691	601	373

In de laatste maanden en vooral in Augustus waren de aankopen veel grooter dan in het vorige jaar. Het wereldverbruik zonder de Vereenigde Staten bedroeg in 1934 (maandgemiddelde) 80.807 metr. ton, in de eerste helft van 1935 daarentegen 89.832 ton; in het tweede kwartaal zelfs 94.291 ton. In de laatste dagen van Augustus werden recordmzetcijfers op de metaalbeurzen geboekt. Men mag aannemen, dat evenals Frankrijk ook andere landen erop bedacht zijn, zich boven hun normale behoefte nog een koperreserve voor geval van oorlog te verschaffen. Deze tendens nivelleert voorloopig nog het streven, om de industrieele behoefte geleidelijk te leiden naar het gebruik van een vervangingsmetaal, zoals in de eerste plaats aluminium. Dit verschijnsel kan men vooral in Duitschland, ondanks den veel hoogen prijs voor aluminium, constateeren.

Op de Europeesche lood- en zinkmarkt, welke in zeer sterke mate den invloed van de aankopen voor bewapening heeft ondervonden, had de groote vertraging van de beslissing t.a.v. de Engelsche invoerrechten, welke thans is gevallen, in de eerste helft van dit jaar nauwelijks meer eenige beslissende beteekenis, terwijl de noteringen in 1934 door deze invoerrechten ongunstig werden beïnvloed. De invoerrechten voor lood en zink ad 10 pCt. van de waarde waren, zooals bekend, in het kader van de Ottawa-overeenkomst ingevoerd en hadden ten doel zoo mogelijk de Engelsche markt te reserveeren voor de Empireproductie (Canada, Australië en Rhodesië), welke voor lood 33 pCt. en voor zink 21 pCt. van de wereldproductie bedraagt. De constructie van deze invoerrechten was echter zeer ongelukkig. Voor de Empire-producenten bestond namelijk de verplichting, de Engelsche markt tegen wereldmarktprijs te bedienen, en als maatstaf hiervoor diende de Londensche notering. Daar de Londensche beurscondities echter betaling van het invoerrecht ten laste van den koper verlangen, moest feitelijk het Empire-

metaal steeds goedkoper zijn dan het buitenlandsche artikel, waarop nog invoerrecht moest worden betaald. Deze scheeve positie, welke overigens zonder eenige moeilijkheid door een verandering van de in het contract voorkomende formule in „invoerrechten ten laste van den verkoper“ uit den weg had kunnen worden geruimd, moest de prijsvorming natuurlijk op gevoelige wijze schaden en buitenlandsch metaal, ondanks de niet beschermende invoerrechten, praktisch van de markt uitsluiten. Dat de invloed van deze constructie van de invoerrechten in den loop van dit jaar verminderde en een prijsverbetering daardoor niets meer in den weg stond, was eenvoudig een gevolg van het feit, dat volgens de aankondigingen van de Regeering een verandering van de tolwetgeving moest worden verwacht, welke de Empire-producenten van de verplichting tegen „wereldmarktprijs“ te leveren, ontsloeg en hun een vaste preferentie zou verleenen. Dientengevolge was deze groep ook tevoren reeds in staat, haar verkoopen, welke meestal zonder tusshenkomst van de beurzen rechtstreeks aan den verbruiker plaats hadden, met het bedrag der invoerrechten boven de beursnotering te houden.

Op 27 Augustus van dit jaar is de nieuwe tolwetgeving van kracht geworden, welke de Empire-producenten een vasten opslag van 7 sh. 6 d. op lood en 12 sh. 6 d. op zink toestaat, overeenkomstig het tarief van de invoerrechten. Tegenover de invoerrechten naar de waarde ad 10 pCt. beteekenen deze tarieven voor marktprijzen van £ 16.- voor lood en £ 15.- voor zink natuurlijk een groote reductie, maar de preferentie is toch effectiever dan bij de oude methode. Tegelijkertijd beteekenen de hoogere invoerrechten voor zink een zekere bescherming voor de ten deele pas kortgeleden opgerichte Engelsche zink-smelterij en -raffinaderij.

De loodmarkt werd dit jaar in de eerste plaats door de bewapeningsaankopen beïnvloed. Lood, een niet te vervangen metaal voor de wapenindustrie, is sedert 1929 een vrij product, waarvan de vervaardiging aan geenerlei overeenkomst is gebonden. Niettemin (of juist daarom?) is de markt steeds gezond gebleven.

Pas een maand geleden werd het bekend, dat de voornaamste groepen van producenten van Canada, Burmah, Mexico, Australië en de beide groote concerns van de Vereenigde Staten, de American Smelting and Refining Co. en de American Metal Co. zich door een gentleman agreement verplicht hebben hun productie niet op te voeren, zonder hiervan mededeeling aan de overige producenten te doen. Indien men dit een overeenkomst wil noemen, dan kan men zulks ten hoogste als een bescherming van de markt tegen plotselinge aanvallen van enkele producenten beschouwen. Het ontbreken van elke garantie voor de doorvoering van een productiebeperking beteekent, dat de feitelijke vrijheid van de markt, welke ook tijdens de crisis juist is gebleken, gehandhaafd zal blijven. Indien op loyale wijze aan de overige producenten kennis wordt gegeven van een productievermeerdering, moet elke partner erop rekenen, dat de anderen op dezelfde wijze kunnen handelen en daarmede het gunstige prijsniveau kunnen schaden. Dit is inderdaad een hoogst eenvoudig en ongedwongen beroep op het economisch verstand, zooals het natuurlijk slechts onder groote, aan de markt aangepaste ondernemingen mogelijk is.

Een schematisch toezicht op de loodproductie is reeds daarom moeilijk doorvoerbaar, omdat het erts vaak in verbinding met zilver voorkomt, waarvan de productie voortdurend door de Amerikaansche aankooppolitiek wordt gestimuleerd. Zoo is bijv. de Mexicaansche loodproductie, welke door den zilverbijprijs wordt beïnvloed, in het laatste jaar van 121.000 tot 171.000 ton, de Noord-Amerikaansche van 281.000 tot 329.000 ton, de Canadeesche van 117.000 tot 144.000 ton gestegen, terwijl de productie van Bur-

mah met 73.000 constant is gebleven en de Australische van 209.000 tot 203.000 daalde. Dientengevolge vertoont ook de voorraden in de Vereenigde Staten slechts een geringe vermindering, het dieptepunt lag in September 1933 bij 150.000 ton, het hoogtepunt werd in Augustus 1934 met 231.000 ton bereikt en in den loop van dit jaar schommelden de voorraden tusschen 224.000 ton als het hoogste en 213.000 ton als laagste punt. In elk geval is er echter kans, dat bij een gemiddeld maandelijksch wereldverbruik van 90.687 ton in de eerste helft van 1935 tegen 86.317 ton in het geheele jaar 1934 en slechts 73.767 ton in 1933, de wereldproductie, welke in de eerste helft van 1935 slechts tot 764.199 ton is gestegen tegen 733.146 ton in hetzelfde tijdvak van het voorafgaande jaar, een verdere vermindering van de voorraden mogelijk zal maken.

Zink werd door de bewapeningsconjunctuur niet in dezelfde mate beïnvloed als lood. Zelfs heeft zich de anomalie voorgedaan, dat de loodprijs aanzienlijk steeg boven den zinkprijs, terwijl de traditioneele verhouding tusschen beide metalen omgekeerd is. De verklaring hiervoor ligt niet bij de ontwikkeling van de productie en het verbruik, welke ook voor zink gunstig was, doch veeleer in het feit, dat juist de Europeesche landen met de grootste behoeften voor bewapening, Duitsland en Italië, in den laatsten tijd ertoe zijn gekomen, een aanzienlijk deel van hun behoefte aan zink zelf te produceeren, hoewel slechts ten deele uit eigen ertsen. Zoo steeg de productie in Duitsland in 1934 van 51.000 tot 73.000 ton, in Italië van 13.000 tot 24.000 ton, terwijl de toename in beide landen gedurende het loopende jaar nog veel grooter kan blijken te zijn. Doch niet alleen in deze landen, ook in Engeland werden kortgeleden nieuwe smelterijen en raffinaderijen in werking gesteld. Dat niettemin het evenwicht tusschen wereldproductie en -verbruik ook in dit jaar gehandhaafd bleef, blijkt uit de volgende, uit verschillende bronnen (tot metr. tonnen omgerekend) samengestelde tabel:

1000 ton	1933	1934	(1935 1e halfjaar)
Wereldproductie	987	1.172	652
Wereldverbruik	1.006	1.161	665

Van de zijde van de leden van het vroegere zinkkartel, dat einde 1934 uit elkaar is gevallen, was steeds verklaard, dat de voornaamste voorwaarde voor het herstel van het kartel zou zijn, het uit den weg ruimen van de Engelsche anomalie van invoerrechten, welke een kunstmatige verandering van de zinkmarkt heeft veroorzaakt. Nadat deze voorwaarde thans verwezenlijkt is, zal den onderhandelingen over de Europeesche markt waarschijnlijk niets meer in den weg staan en zal de Belgische Vieille Montagne het daartoe reeds lang geleden aangekondigde initiatief kunnen nemen. Moeilijkheden over de berekening der quota zullen ondanks de productiebeperking in Engeland, Duitsland en Italië nauwelijks ontstaan, omdat alle drie landen ternauwernood aanspraak op uitvoer van noemenswaardige beteekenis zullen maken en als gevolg van de toegenomen behoefte nog van invoer afhankelijk zijn. Kartelvorming tijdens een opleving van de markt heeft nog nooit moeilijkheden doen ontstaan; de vuurproef moet steeds in een ongunstige marktconstellatie worden doorstaan. Daarom kan ook een nieuw zinkkartel er slechts naar streven de gunstige verhouding tusschen productie, consumptie en voorraden, welke in den tijd van de vrije concurrentie geenszins slechter is geworden, verder te handhaven, opdat de resultante van deze drie voorwaarden, een loonend prijsniveau, niet verloren gaat.

W. HIRSCHBERG.

AANTEKENINGEN.

Verminderde afzet van Nederlandsche boeken.

In de vergadering van den Nederlandschen Uitgeversbond, die de vorige week is gehouden, heeft de voorzitter o.a. gewezen op den verminderden verkoop

van Nederlandsche boeken. Als oorzaken voor dit verschijnsel werden o.a. genoemd de verminderde koopkracht en de geestelijke gesteldheid van de massa. Voor ernstige en inspannende lectuur neemt de belangstelling al meer en meer af. Op deze oorzaak, die een algemeen karakter draagt, kan de Uitgeversbond weinig invloed ten goede uitoefenen.

Het heeft ons echter bevreemd, dat blijkens het persverslag (Alg. Handelsblad van 5 Sept.) ten aanzien van de eerstgenoemde oorzaak niet naar middelen tot verbetering is gezocht. Wel wordt nadrukkelijk melding gemaakt van de devaluatie van den Belgischen Franc, waardoor de afzet van Nederlandsche boeken in België sterk is verminderd, doch het middel om deze moeilijkheden het hoofd te bieden is niet genoemd. Niettemin is dit een zeer belangrijk punt, dat o.i. onder de huidige omstandigheden in de eerste plaats ter sprake had moeten worden gebracht. De prijzen van de Nederlandsche boeken zijn in het algemeen te hoog en dit bezwaar doet zich vooral gevoelen in landen als België, Zuid-Afrika en Ned-Indië, waar de koopkracht (in Guldens) sterk is verminderd; in iets mindere mate geldt dit ook voor Nederland. Het is ons uit eigen ervaring bekend, dat de uitgevers zich in het algemeen tegen prijsverlaging van boeken verzetten met het argument, dat de derving van inkomsten door een dergelijken maatregel niet gecompenseerd zal worden door een vermeerdering van den geldelijken omzet. Men beseft blijkbaar niet, dat ook de uitgevers zich, wat de prijzen betreft, moeten aanpassen. En men verbaast zich dan ook niet, dat, waar het prijsvraagstuk genegeerd wordt, van de Regeering maatregelen worden gevraagd tegen de „dumping” van Duitsche boeken en tijdschriften (deze zijn met ingang van 9 Sept. jl. 25 pCt. in prijs verlaagd). Het ware te wenschen, dat de Nederlandsche Uitgeversbond eerst eens grondig zou onderzoeken, op welke wijze de vermindering van den afzet van Nederlandsche boeken tot staan kan worden gebracht, alvorens bij de Regeering om steun aan te kloppen.

INGEZONDEN STUKKEN.

BRANDSCHADE EN CONJUNCTUUR.

Dr. J. W. H. van Oostveen schrijft ons:

In het nummer van 14 Augustus l.l. heeft Dr. P. D. Pestman aan de hand van een statistiek van het aantal brandschaden in ons land eenige conclusies getrokken ten aanzien van de verhouding daarvan tot den loop van de conjunctuur. Eén daarvan, er is een omgekeerden invloed van den loop der groothandelsprijzen op het getal der brandschaden, is in overeenstemming met hetgeen al vroeger in het buitenland is waargenomen.

Zonder dat ik durf zeggen, dat de voormelde conclusie aanvechtbaar is, zoo vind ik het toch wel noodig er de aandacht op te vestigen, dat er een aantal omstandigheden zijn, welke het noodig maakt, dat voor de levering van het bewijs van de onaantastbaarheid dier stelling het onderzoek, zoo mogelijk, verder wordt uitgestrekt.

Den verzamelaars van het door Dr. Pestman gebruikte materiaal komt lof toe voor hun werk, doch waar de herkomst daarvan niet is aangeduid, dient het onder voorbehoud te worden bewerkt. Hun bedrijf is slechts een deel van het Nederlandsche verzekeringsbedrijf. Het overige wordt ingenomen door het Rotterdamsche beursbedrijf, dat der groote, met een wijd vertakt agentencorps werkende, Nederlandsche maatschappijen, naamloze vennootschappen en onderlingen, en door een groot aantal zuiver plaatselijk werkende onderlingen, welke veelal niet groot zijn. Daarnaast staan dan de zaken, welke met Lloyd's in Londen worden gedaan en die, welke met Belgische maatschappijen, in hoofdzaak in het Zuiden van ons land werkend, tot stand worden gebracht.

Het ligt voor de hand te veronderstellen, dat zoo niet alle dan toch het meerendeel der leden van de Vereeniging van ter Amsterdamsche beurse vertegenwoordigde brandassuradeuren getrouw hun cijfers aan het bestuur doorgeven. Misschien geldt zulks ook voor de Rotterdamsche beursassuradeuren, zoodat de cijfers tenminste het geheele beursbedrijf beslaan, doch het is onwaarschijnlijk, dat de andere groepen hetzelfde doen. Daar bovendien buiten de assuradeuren, in welken vorm zij dan ook hun bedrijf uitoefenen, geen organisatie bestaat, welke voor de verzameling der gegevens zou kunnen dienen, zoo komt men tot de slotsom, dat de statistiek onvolledig is, met den aanleve van dien.

Nu zou men kunnen denken, dat het getal der waarnemingen in Amsterdam groot genoeg is en dat de waarnemingen zelf voldoende over het geheele land zijn verspreid, om daaruit gevolgtrekkingen voor Nederland algemeen geldende te mogen maken. Ook hier zij men voorzichtig!

De veronderstelling is veeleer gewettigd, dat de invloedssfeer dergenen, die tot de verzameling der cijfers bijdragen, in elke provincie sterk verschilt. Doch ook al zou men deze ongelijkheid kunnen verwaarloozen, dan blijft nog de vraag open, of de waarnemingen van een groep assuradeuren, die hun bedrijf in den vorm van naamlooze vennootschap uitoefenen, naar tendens beoordeeld, wel gelijk zijn aan die der onderlingen met zuiver plaatselijke werkzaamheid.

Het heet altijd, dat deze onderlingen, waarvan er in het Jaarboekje van de Bruyn ongeveer 180 zijn vermeld, door gebrek aan risicoverdeeling haar leden allerminst bereiking van het doel: zekerheid na brandschade, garandeeren. Inderdaad is op vele dier onderlingen door te kleine reserves en soms door totale afwezigheid van herverzekering („het geld mag de gemeente niet uit!“) gerechtvaardigde critiek uit te oefenen. Toch houden die bedrijven zich staande en hebben zij een gemiddelde schadeomslag, welke de „speculatieve“ assuradeuren jaloers zou kunnen maken. Dat resultaat wordt door niets anders bereikt dan door den invloed, welke uitgaat van het elkanter op de vingers kijken, iets, dat bij alle niet plaatselijk werkende maatschappijen, ten spijt van alle inspecties, niet bereikt kan worden.

Door deze waarneming komt dus de vraag op — welke bij gebrek aan gegevens niet beantwoord kan worden — of, wanneer er verband is tusschen conjunctuur en brandschaden, dat verband niet afhankelijk is van de wijze, waarop de assurantie is gedekt.

Een tweede omstandigheid, welke tot voorzichtigheid maant, is, dat de gepubliceerde cijfers alleen op het getal der schaden slaan en niet op den omvang daarvan. Gebrek aan organisatie, zakengeheimen en dergelijke maken de samenstelling van deze tweede statistiek voorsnog onmogelijk. Dit is vooral te betreuren met het oog op de op zichzelf aller belangrijkste vraag, hoeveel van het nationale vermogen elk jaar in vlammen en rook opgaat en wat ter bestrijding dier verarming kan worden gedaan. Bij de behandeling van hetgeen ons hier bezig houdt doet zich de vraag voor, of het op grond der schadegetallen en

het prijsverloop geconcludeerde eveneens geldt, wanneer daarnaast de grootte der schaden bekend zou zijn.

Wanneer bij dalende prijzen het getal der schaden toeneemt, ook al zou het totaal bedrag der schade-sommen dalen, dan is dat een bedenkelijk verschijnsel. Maar het is evenzeer verontrustend, wanneer bij een gelijkblijvend of weinig dalend schadefrequentiegetal het totaal der vernietigde waarden omhoog gaat, wanneer de groothandelsprijzen gedaald zijn!

In de Vereenigde Staten, Engeland en Duitschland worden maandelijksche overzichten der brandschaden naar bedragen gepubliceerd. Van maand tot maand komen daarin grillige afwijkingen voor en voor de kennis omtrent den invloed van het werk van politie en justitie op de brandstichters en hun aspiranten zou het interessant zijn te weten, welke ervaringen men hiermede bijv. in de laatste vijf jaren in Duitschland heeft opgedaan. Hier te lande nam het vermoeden van brandstichting, vooral ten plattelande, door de groote stijging der schadegevallen zóó toe, dat de Minister van Justitie de hem verantwoording schuldigen heeft opgedragen voortaan naar het ontstaan van elken brand een scherp onderzoek in te stellen. Hierdoor is misschien de schrik er in gekomen, doch hoe moeilijk is het niet het wettig en overtuigend bewijs van brandstichting te leveren?

Een brand kan „te goeder trouw“ zijn uitgebroken, maar wat te denken van het gedrag der bevolking, dat herhaaldelijk wordt waargenomen, om na het uitbreken van het vuur bij de beredding een soort lijdelijk verzet te plegen of zelfs hetgeen al gered is weer aan het vuur prijs te geven?

Een groot deel der branden op het platteland is veroorzaakt door hooibroei. De omstandigheden waaronder telkenjare het hooi geoogst wordt zijn zeer wisselvallig en zoo is ook de kans op het ontstaan van hooibroei. Gaat het nu wel aan deze factor te verwaarloozen? De rieten daken der woningen zijn in een droge zomer veel eerder een prooi der vlammen dan in een zomer met veel regen. Ook hier werkt een omstandigheid, welke niet verwaarloosd mag worden.

Dan maant tot voorzichtigheid bij de beoordeeling der cijfers het steeds stijgend gebruik van elektrische apparaten en benzine- en petroleumgaskooktoestellen. Deze werken een stijging van het getal der brandschaden in de hand. De bedoelde kooktoestellen zijn wel een conjunctuurverschijnsel, maar niet een, dat iets met misdadigheid te maken heeft!

Wellicht is de reeks van factoren, welke nader onderzocht zouden moeten worden, voor verlenging vatbaar. Het was mij er evenwel alleen om te doen duidelijk te maken, dat deze statistiek van aantallen brandschaden en de indexcijfers van groothandelsprijzen te onvolledig materiaal zijn om over de mate van samenhang dier verschijnselen te mogen concludeeren.

* * *

Het voorgaande was reeds ter plaatsing aangeboden, toen het tweede artikel van Dr. Pestman, ditmaal over schaden door brand naar grootte en frequentie, verscheen.

Ook dit artikel bevat vele belangwekkende gegevens

Artikelen	Rotterdam			Amsterdam			Totaal	
	1/7 Sept. 1935	Sedert 1 Jan. 1935	Overeenk. tjdvak 1934	1/7 Sept. 1935	Sedert 1 Jan. 1935	Overeenk. tjdvak 1934	1935	1934
Tarwe	20.963	600.421	925.629	—	13.842	28.355	614.263	953.984
Rogge	8.350	148.082	295.498	—	701	15.257	148.783	310.755
Boekweit	—	14.220	15.930	—	—	—	14.220	15.930
Maïs	13.494	515.683	642.805	3.566	86.601	156.506	602.284	799.311
Gerst	11.316	212.451	269.798	500	23.523	37.263	235.974	307.061
Haver	5.447	95.441	90.006	—	1.660	2.995	97.101	93.001
Lijnzaad	1.667	130.734	152.913	4.444	255.461	166.561	386.195	319.474
Lijnkoek	100	31.868	55.449	—	—	25	31.868	55.474
Tarwemeel	102	13.792	14.134	30	4.387	1.928	18.179	16.062
Andere meelsoorten	1.094	19.499	40.138	132	2.280	5.139	21.779	45.277

en vooral wordt de aandacht getrokken door de gevallen omtrent den omvang der brandschaden.

Hoewel dit materiaal, mede doordat het langs particulieren weg bijeengebracht is, geen aanspraak op volledigheid en juistheid kan maken, zoo is het toch een goed uitgangspunt voor verschillende onderzoekingen.

Plaatsgebrek zal wel de oorzaak zijn van het feit, dat over het verloop der schaden, naar omvang gerekend, slechts gegevens van 1930 en later zijn vermeld. Hierdoor blijft voortsnog de gelegenheid ontbreken over een langdurig tijdvak vergelijkingen met het conjunctuurverloop te maken. De openbaar gemaakte cijfers voeren tot de slotsom, dat na 1931 het getal der schaden in verhouding sterker is gedaald dan het gemiddelde der groothandelsprijzen. Ook de gemiddelde schade per hoofd der bevolking is gedaald, zij het dat, na herleiding tot het prijsniveau van het punt van uitgang, eene betrekkelijke stabiliteit aan den dag treedt, welke te denken geeft.

Met deze korte aantekeningen moet ik volstaan, hoezeer er ook reden is de nieuwe gegevens en conclusies aan eene beschouwing van breder opzet te onderwerpen.

Naschrift. Ter informatie van Dr. van Oostveen kan ik mededeelen, dat de gegevens, die tot grondslag dienen van de statistiek der Vereeniging van ter Amsterdamsche Beurze Vertegenwoordigde Brand-Assuradeuren, niet uitsluitend bij de Amsterdamsche leden van die Vereeniging verzameld worden, maar daarnevens verkregen worden van een enkelen Rotterdamschen beursassuradeur en voorts van de voornaamste zoogenaamde provinciale maatschappijen; van een persbureau ontvangt de Vereeniging voorts regelmatig alle krantenknipsels betreffende branden uit circa 70 Nederlandsche algemeene en plaatselijke dagbladen en periodieken. Aldus wordt weliswaar geen absolute, maar dan toch in elk geval een zoo groot mogelijke volledigheid verkregen.

De door den inzender opgeworpen vraag, of het verband tusschen conjunctuur en brandschade al dan niet afhankelijk is van de wijze, waarop de assuradeur wordt gedekt, kon ik reeds daarom niet behandelen, daar mij omtrent de werkwijze van de gezamenlijke, in Nederland werkzame, onderlinge brandwaarborgmaatschappijen niet voldoende gegevens ten dienste staan.

Dat het aanleggen van een volstrekt nauwkeurige statistiek van *geldbedragen* in Nederland practisch onmogelijk is, is inderdaad te betreuren (de lezer wete, dat in Nederland tenminste 500 brandverzekeringsmaatschappijen, binnen- en buitenlandsche, groote en kleine, gevestigd zijn). Dit neemt niet weg, dat een statistiek, die uitsluitend het *aantal* brandschaden registreert, tegenover de *schadebedragen*-statistiek haar eigen waarde heeft. Er zijn zelfs gevallen, waarin het van meer belang is om te weten *hoeveel* schaden er zijn voorgevallen, dan hoe groot het *totaal bedrag* der schaden is geweest. De brandverzekeraar, die bijvoorbeeld een vergelijkend onderzoek wenscht in te stellen naar de schadekans in de gemeenten Leiden en Oss, heeft zonder eenigen twijfel meer aan een opgave van het *aantal* brandschaden, die in elk dezer gemeenten in een bepaald tijdvak zijn voorgevallen, dan aan het *totaal bedrag* van hetgeen aan schade betaald is; de brand in het Leidsche raadhuis, die voor de beoordeeling van de schadekans in de gemeente Leiden op zichzelf uiteraard geen maatstaf is, zou de statistiek der geldbedragen immers te ongunstig beïnvloeden. Een aantallenstatistiek geeft tenslotte in het algemeen een zuiverder beeld van het verband tusschen brandschade en conjunctuur, droogte en dergelijke factoren, dan een statistiek van geldbedragen.

Ik geef het den inzender voorts gaarne toe, dat een volledig statistisch onderzoek zich wellicht ook tot andere onderwerpen, dan die in mijn beschou-

wingen betrokken zijn, zou moeten uitstrekken. Een enkel van de door Dr. Van Oostveen behandelde punten heb ik reeds in het kort elders besproken. Voor andere onderwerpen zijn niet voldoende gegevens voorhanden. Hij bedenke tenslotte, dat wie in periodieken van algemeene strekking schrijft, niet alleen rekening heeft te houden met wat van belang is, maar ook met wat den lezerskring belang inboezemt. Deze overweging dwong tot beperking, waar ik gaarne uitvoeriger had willen zijn.

P. D. PESTMAN.

STATISTIEKEN.

Laatstbekende noteringen te Amsterdam en Rotterdam op 2 September 1935 voor telegrafische uitbetaling op:

	Gulden per	Pari	Koers	Bank-disconto
<i>Europa.</i>				
Londen *)	£	12.10 ⁸	7.33 ³	2
Berlijn *)	100 Mark	59.26	59.37 ⁴	4
Parijs *)	100 Franc	9.747	9.75	3
Brussel *)	100 Belga	34.59	24.84	2
Luxemburg	100 Franc	—	6.21 ¹	
Zürich *)	100 „	48.—	48.13	2 ¹
Praag	100 Kronen	—	6.13	3 ¹
Weenen *)	100 Schilling	35.—	27.80	3 ¹
Boedapest	100 Pengö	43.51	43.25	4
Boekarest	100 Lei	1.4880	1.20	4 ¹
Sofia	100 Leva	1.79 ⁷	1.82 ³	6
Belgrado	100 Dinar	4.379	3.39	5
Istanbul	Turksch £	10.93	1.17 ¹	
Athene	100 Drachme	3.23	1.40	7
Milaan	100 Lira	13.09	12.09	4 ¹
Madrid	100 Peseta	48.—	20.21	5
Lissabon	Escudo	2.68 ¹	0.06 ⁵	5
Kopenhagen *)	100 Kronen	66.67	32.75	3 ¹
Oslo *)	100 „	66.67	36.85	3 ¹
Stockholm *)	100 „	66.67	37.80	2 ¹
Reickjavick	100 IJsl. Kr.	66.67	33.10	
Warschau	100 Zloty	27.91	27.85	5
Kovno (Litauen)	100 Lita	24.88	24.85	6
Riga (Letland)	100 Lat	48.—	48.25	5 ¹
Tallinn (Estland)	100 Estl. Kr.	66.67	—	4
Helsingfors	100 Finnmrk.	6.26 ¹	3.23	4
Moskou	Tjerwonets (10 Roebel)	12.80	12.85	
Dantzig	100 Gulden	48.42	28.—	6
<i>Amerika.</i>				
New-York *)	\$	146.94 ¹	147 ¹⁹ / ₁₆	1 ¹
Montreal	Canad. \$	2.4878	1.47 ¹	
Mexico	Mex. Dollar	1.24	40 ¹	
Buenos Aires	Peso (papier)	1.0568 ¹	0.39 ⁵	
La Paz (Bolivia) ³	Boliviano	0.9080	—	
Rio de Janeiro	Milreis (pap.)	0.8075 ²	0.08	
Valparaiso	Peso (papier)	0.30	0.15 ⁵	
Bogota (Columbia) ³	Peso	2.42	0.80	
Quito (Ecuador)	Sucre	0.49 ⁸	0.14	
Lima (Peru)	Sol	0.69 ⁷	0.35	4 ¹
Montevideo (Urug.)	Peso	2.5725	0.37	
Caracas (Venezuela)	Bolivar	0.4795	0.38	
Paramaribo	Gulden	1.—	1.00 ¹	
San José (C. Rica)	Colon	—	—	
Guatemala	Quetzal	2.48 ¹	1.48	
Willemstad (Curag.)	Gulden	1.—	1.01	
Managua (Nicar.) ³	Cordoba	2.48 ¹	—	
San Salvador ³	Colon	1.2440	0.58 ¹	
<i>Azië.</i>				
Calcutta	Rupee	0.91	0.55 ¹	3 ¹
Batavia	Gulden I.G.	100	100 ⁹ / ₁₀	4
Kobe	Yen	1.24	0.43 ¹	3.65
Hongkong	Dollar	—	0.73 ¹	
Shanghai	Dollar	—	0.55 ¹	
Singapore	Straits Doll.	1.4125	0.86	
Manilla	Phil. Peso	1.24	0.74	
Teheran ⁴ (Perzië)	Pahlavi	—	—	
Bangkok	Baht	—	0.67 ¹	
<i>Afrika.</i>				
Kaapstad	£	12.10 ¹	7.32 ¹	3 ¹
Alexandrië	Egypt. £	12.42	7.51 ¹	
<i>Australië.</i>				
Melbourne, Sidney en Brisbane	£	12.10 ¹	5.86 ¹	
Nieuw Zeeland	£	12.10 ¹	5.88 ¹	

1) Goudpeso. 2) Milreis Goud. 3) Not. te A'dam. Ov. not. part. opg. 4) Zichtkoers. 5) Munteenheid = Rial (= een Kran.) 6) Nominaal.

STATISTISCH OVERZICHT

Table with columns: GRANEN EN ZADEN (TARWE, ROGGE, MAIS, GERST, LIJNZAAD), TUINBOUWARTIKELEN (DRUIVEN, TOMATEN, BLOEMKOOL), VLEESCH (RUNDVLEESCH, VARKENS-VLEESCH). Rows include years 1925-1934 and months Jan-Dec for 1934 and 1935.

1) Men zie voor de toelichting op dezen staat de nos. van 8, 15 Aug. 1928, 25 Febr. 1931 en 15 Febr. 1933. 2) Tot Jan. 1931 Hard Winter No. 2 van Jan. 1931 tot 16 Dec. 1929 tot 26 Mei 1930 74/5 K.G. Hongaarsche vanaf 26 Mei 1930 tot 23 Mei 1932 74 K.G. Zuid-Russische; van 23 Mei 1932 tot 2 Oct. 1933 No. 2 Canada. 3) Tot Canada. Van 19 Sept. '32 tot 24 Juli '33 62/63 K.G. Z.-Russ. 4) De jaren 1928 en 1929 Broek op Langendijk. 5) 6 Sept. 6) 5 Sept.

Vervolg STATISTISCH OVERZICHT

Table with columns: MINERALEN (STEENKOLEN, PETROLEUM, BENZINE), TEXTIELGOEDEREN (KATOEN, WOL), DIVERSEN (KOE-HUIDEN, KALK-SALPETER). Rows include years 1925-1934 and months Jan-Dec for 1933, 1934, and 1935.

1) Jaar- en maandgem. afger. op 1/2 pence. 2) 3 Sept. 3) 7 Sept. 4) 4 Sept. 5) 5 Sept.

NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte Balans op 9 September 1935.

		Activa.		
Binnenl. Wis-	Hfdbk. f	42.245.153,58		
sels, Prom.,	Bijbnk. "	1.821.609,85		
enz. in disc.	Ag.sch. "	3.052.792,20	f	47.119.555,63
Papier o. h. Buitenl. in disconto				"
Idem eigen portef.	f	356.500,—		"
Af: Verkocht maar voor de bk. nog niet afgel.				" 356.500,—
Beleeningen				
incl. vrsch.	Hfdbk. f	94.860.215,18 ¹⁾		
in rek.-crt.	Bijbnk. "	10.258.077,84		
op onderp.	Ag.sch. "	38.486.893,64		
	f	143.605.186,66		
Op Effecten	f	137.893.670,70 ¹⁾		
Op Goederen en Spec.		5.711.515,96		" 143.605.186,66 ¹⁾
Voorschotten a. h. Rijk				" 6.963.521,86
Munt, Goud	f	127.596.095,—		
Muntmat., Goud		472.111.924,03		
	f	599.708.019,03		
Munt, Zilver, enz.		21.829.930,74		
Muntmat., Zilver				" 621.537.949,77 ¹⁾
Belegging van kapitaal, reserves en pensioenfonds				" 39.583.358,95
Gebouwen en Meub. der Bank				" 4.600.000,—
Diverse rekeningen				" 3.249.634,98
Staat d. Nederl. (Wet v. 27/5/32, S. No. 221)				" 15.486.148,55
	f	882.501.856,40		
		Passiva.		
Kapitaal	f	20.000.000,—		
Reservefonds		4.049.884,01		
Bijzondere reserve		5.675.000,—		
Pensioenfonds		9.956.761,37		
Bankbiljetten in omloop		803.647.330,—		
Bankassignatiën in omloop		30.751,77		
Rek.-Cour. { Het Rijk f				
saldo's: { Anderen "		36.218.951,65		" 36.218.951,65
Diverse rekeningen				" 2.923.177,60
	f	882.501.856,40		

Beschikbaar metaalsaldo	f	286.407.979,87
Minder bedrag aan bankbiljetten in omloop dan waartoe de Bank gerechtigd is		" 716.019.950,—
Schatkistpapier, rechtstreeks bij de Bank ondergebracht		" 10.000.000,—
¹⁾ Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Wet van 15 Maart 1933, Staatsblad No. 99)	f	71.153.775,—
²⁾ Waarvan in het buitenland		" 40.755.215,78

Voornaamste posten in duizenden guldens.

Data	Goud		Circulatie	Andere opeischb. schulden	Beschikk. Metaal-saldo	Dek-kings perc.
	Munt	Muntmat.				
9 Sept. '35	127596	472.112	803.647	36.250	286.408	74
2 " '35	127596	465.756	826.480	41.778	269.006	71
25 Juli '14	65.703	96.410	310.437	6.198	43.521	54

Data	Totaal bedrag disconto's		Schatkist-promessen rechtstreeks	Beleeningen	Papier op het buitenl.	Diverse rekeningen ¹⁾
	Totaal	disconto's				
9 Sept. 1935	47.120	10.000	143.605	356	3.250	
2 " 1935	45.888	10.000	170.583	356	3.806	
25 Juli 1914	67.947	—	61.686	20.188	509	

¹⁾ Onder de activa.

JAVASCHE BANK.

Data	Goud		Zilver	Circulatie	Andere opeischb. schulden	Beschikk. metaal-saldo
	Totaal	disconto's				
7 Sep. '35 ¹⁾	108.860		169.260	21.340	32.620	
31 Aug. '35 ²⁾	108.770		165.280	23.520	33.250	
10 Aug. 1935	88.516	23.378	170.711	20.012	35.605	
3 " 1935	88.515	23.516	168.832	24.419	34.730	
25 Juli 1914	22.057	31.907	110.172	12.634	4.842	

Data	Wissels. buiten N.-Ind. betaal.	Dis-conto's	Beleeningen	Diverse rekeningen ¹⁾	Dek-kings-percentage
7 Sep. '35 ¹⁾	2.040	80.520	10.730	57	
31 Aug. '35 ²⁾	2.300	78.580	10.620	58	
10 Aug. 1935	1.314	11.807	56.591	11.389	59
3 " 1935	1.853	11.867	57.086	12.283	58
25 Juli 1914	6.395	7.259	75.541	2.228	44

¹⁾ Sluitpost activa. ²⁾ Cijfers telegrafisch ontvangen.

BANK VAN ENGELAND.

Data	Metaal	Bankbilj. in circulatie	Bankbilj. in Banking Departm.	Other Securities	
				Disc. and Advances	Securities
4 Sept. 1935	194.115	401.622	51.733	14.081	12.841
28 Aug. 1935	194.084	399.565	53.790	12.935	12.261
22 Juli 1914	40.164		29.317		33.633

Data	Gov. Sec.	Public Depos.	Other Deposits		Reserve	Dek-kings-perc. 1)
			Bankers	Other Accounts		
4 Sept. '35	83.415	5.860	100.063	38.646	52.493	36,3
28 Aug. '35	81.275	9.360	96.935	36.454	54.519	38,1
22 Juli '14	11.005	14.736		42.185	29.297	52

¹⁾ Verhouding tusschen Reserve en Deposits.

BANK VAN FRANKRIJK.

Data	Goud	Zilver	Te goed in het buitenl.	Wissels	Waarv. op het buitenl.	Beleeningen	Renteloos voorschot v. d. Staat
23 " '35	71.609	733	7	7.733	1.229	4.710	3.200
23 Juli '14	4.104	640	—	1.541	8	769	—

Data	Bons v. d. zelfst. amort. k.	Diver-sen ¹⁾	Circulatie	Rekg. Courant		
				Staat	Zelfst. amort.k.	Particulieren
30 Aug. '35	5.800	2.581	82.240	128	3.116	10.666
23 " '35	5.800	2.455	80.685	172	3.118	10.657
23 Juli '14	—	—	5.912	401	—	943

¹⁾ Sluitpost activa.

DUITSCHER RIJKSBANK.

Data	Goud	Daarvan bij buitenl. circ. banken ¹⁾	Deviezen als goud-dekking geldende	Andere wissels en cheques	Beleeningen
23 " 1935	94,8	29,6	5,4	3.537,1	31,9
30 Juli 1914	1.356,9	—	—	750,9	50,2

Data	Effec-ten	Diverse Activa ²⁾	Circu-latie	Rekg.-Crt.	Diverse Passiva
23 " 1935	340,0	679,0	3.638,5	768,7	225,5
30 Juli 1914	330,8	200,4	1.890,9	944,—	40,0

¹⁾ Onbelast. ²⁾ W.o. Rentenbankscheine 31, 23 Aug., resp. 12, 30 mill.

NATIONALE BANK VAN BELGIË (in Belga's).

Data	Goud		Binnen- en buitenlandsche wissels	Op Belgische Staatsfondsen	Voorschot aan den Staat	Overheids-fondsen	Circulatie	Rekg. Crt.	
	Munt en metaal	Munt en diversen						Schatkist	Partic.
5 Sept. 1935	3.417	53	1.339	126	162	40	4.150	26	954
29 Aug. 1935	3.464	55	1.373	120	162	40	4.115	19	1.072

FEDERAL RESERVE BANKS.

Data	Goudvoorraad			Wissels	
	Totaal bedrag	Goud-certificaten ¹⁾	"Other cash" ²⁾	In her-disc. v. d. member banks	In de open markt gekocht
21 Aug. '35	6.462,2	6.441,5	227,6	7,1	4,7
14 " '35	6.387,3	6.365,8	237,0	6,2	4,7

Data	Belegd in U. S. Gov. Sec.	F. R. Notes in circulatie	Totaal Depo-sito's	Gestort Kapitaal	Goud-Dek-kings-perc. ³⁾	Aigem. Dek-kings-perc. ⁴⁾
14 " '35	2.430,2	3.321,0	5.538,7	146,7	74,8	—

¹⁾ Deze certificaten werden door de Schatkist aan de Reserve Banken gegeven voor de overname van het goud, toen de \$ op 31 Jan. '34 van 100 op 59.06 cents werd gedevalueerd.

²⁾ "Other Cash" does not include Federal Reserve Notes or a Bank's own Federal Reserve bank notes.

³⁾ Verhouding totalen goudvoorraad tegenover opeisbare schulden: F. R. Notes en netto deposito's. ⁴⁾ Verhouding totalen voorraad muntmateriaal en wettig betaalmiddel tegenover idem.

PARTICULIERE BANKEN AANGESLOTEN BIJ HET FED. RES. STELSEL.

Data	Aantal leening.	Dis-conto's en beleen.	Beleg-gingen	Reserve bij de F. R. banks	Totaal depo-sito's	Waarvan time deposits
7 " '35	—	7.361	11.130	3.857	20.391	4.420

De posten van De Ned. Bank, de Javascche Bank en de Bank of Eng-land zijn in duizenden, alle overige posten in miljoenen van de be-treffende valuta.